

Για τους προπαππούδες μου ξέρω ελάχιστα πράγματα. ο παππούς από το μέρος του πατέρα μου ζούσε όταν γεννήθηκα. Το επάγγελμα του ήταν σαράφης. Η καταγωγή του ήταν από τη Λάρισα και εκεί έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του. Η γιαγιά μου ήταν μια ήσυχη γριούλα, δεν είχαμε πολλές επαφές. Μεταξύ τους μιλούσαν ελληνικά και ιουδοισπανικά αλλά γρεγα. Η οικογένεια μου ήταν κοσμοπολίτικη και δεν φορούσε παραδοσιακές στολές, μόνο μια θεία της μητέρας μου θυμάμαι φορούσε την παραδοσιακή στολή και ερχόταν αραιά και που και μας έφτιαχνε αυτά που είναι από ζυμάρι. Οι γονείς του πατέρα μου είχαν εγκατασταθεί στη Θεσσαλονίκη, σε ένα διαμέρισμα, και θυμάμαι όταν πηγαίναμε το Σάββατο βράδυ να τον δούμε έλεγε τις προσευχές. Τον παππού όσο τον θυμάμαι εγώ δεν έβγαινε από το σπίτι, όποτε σίγουρα δεν πήγαινε στην συναγωγή αλλά διάβαζε στο σπίτι τις προσευχές. Όσο για τη ζωή τους στη Λάρισα δεν ξέρω τίποτα.

Τον παππού από το μέρος της μητέρας δεν τον γνώρισα και δεν ξέρω πολλά για αυτόν. Η γιαγιά από το μέρος της μητέρας μου ζούσε και τη λέγανε μάλιστα Μπελισια και ήταν πάρα πολύ καλή, μας έλεγε συνέχεια παραμύθια. Έχω και λίγο το παράπονο ότι πέθανε εξαιτίας μου. Εγώ ήμουν λίγο κρυωμένη και η μάνα μου εκείνη τη μέρα δε μπορούσε να με προσέξει για τι έπρεπε να πάει σε μια κηδεία. Η γιαγιά όμως κρύωσε και ύστερα από λίγο πέθανε. Αυτή δεν είχε σπίτι, έμενε τότε στον έναν και τότε στον άλλον. Όλοι την αγαπούσανε, ο δε πατέρας μου με το που πάθαινε κάτι την ήθελε δίπλα του. Είχαν πολύ καλή σχέση και θυμάμαι τον πατέρα να της κάνει πολλά πειράγματα.

Η μάνα μου δεν ήξερε ελληνικά, εμείς της τα μάθαμε. Το αντάλλαγμα ήταν να της μάθουμε τη γλώσσα και αυτή μας έπαιρνε παγωτό από το παγωτατζή που περνούσε... Η μητέρα μου είχε μείνει αρκετό καιρό στο Παρίσι, όπου έμενε κι ένας ξάδερφος της και βέβαια ήξερε και καλά γαλλικά και φορούσε παρισινές τουαλέτες κτλ. Ο δε πατέρας μου είχε πάει στο Παρίσι να μάθει ραπτική, ταγέρ, ανδρικά ρούχα... Στην οικογένεια του πατέρα μου ένας υιός θα ήταν υποδηματοποιός, ο άλλος ράπτης κτλ. Επέστρεψε λοιπόν κάποια στιγμή και ήρθε να εγκατασταθεί στη Θεσσαλονίκη. Η μητέρα μου είχε γυρίσει από το Παρίσι με

έναν ευρωπαϊκό. Συναντήθηκαν σε κάποιο χορό. Η μητέρα μου φορούσε μια τουαλέτα. Ο πατέρας μου όταν την είδε ενθουσιάστηκε. Ο πατέρας μου ήταν κοντούλης, η δε μητέρα μου ήταν γυναικάρια. Η μητέρα μου διάβαζε πολύ σε αντίθεση με τον πατέρα μου που δεν είχε καιρό για διαβάσματα. Τα βιβλία που διάβαζε ήταν κυρίως λογοτεχνικά και εφημερίδες. Διάβαζε κυρίως γαλλικά και ισπανικά. Αργότερα κατέφερε να διαβάσει και ελληνικά.

Υπήρχαν πολλές εβραϊκές εφημερίδες στη Θεσσαλονίκη, κάποιες ήταν στα ιουδοισπανικά, δηλαδή με λατινικούς χαρακτήρες, υπήρχαν εφημερίδες σε ρασί και υπήρχαν εφημερίδες στα γαλλικά όπως le progres; L independant.

Ο πατέρας μου είχε ένα μαγαζί με ρούχα και καμπαρτίνες που το λέγον Κομφέτ. Το μαγαζί είχε το ψευδώνυμο "Η πηγή των καμπαρτινών". Ο πατέρας μου ήταν πάρα πολύ δύσκολος. Ήταν πολύ αυστηρός, ήθελε η πετσέτα να είναι σιδερωμένη κολλαριστή, αν ήταν λίγο τσαλακωμένη την πετούσε κάτω και έλεγε τι είναι αυτά τα πράγματα. Όταν αναλογίζομε το τι είχε το τραπέζι καθημερινά... . Έπρεπε να έχει διαφόρων ειδών σαλάτες και βραστές που δεν ήταν συνηθισμένες τότε , όπως χόρτα. Ο πατέρας μου επειδή ήταν από τη Λάρισα τον κορόιδευαν οι συγγενείς της μητέρας μου που ήταν αλά φράγκα με τα γαλλικά τους κτλ. Μάλιστα μια φορά που είχε ιουδοισπανικά τα γενέθλιά του έφερε μια αδερφή της μάνας μου ένα μπουκέτο με καρότα και σέλινα. Ήταν ο μοναδικός στην οικογένεια που έτρωγε έτσι ωμά λαχανικά, οι άλλοι ήταν πολύ εξευγενισμένοι. Ο πατέρας μου είχε πάντα ένα καρνέ δίπλα στο κρεβάτι του λόγω του μαγαζιού. Έτσι αν θυμόταν κάτι κατά τη διάρκεια της νύχτας το σημείωνε. Ήταν οι οδηγίες του τι πρέπει να κάνει ο κάθε υπάλληλος. Το πρωί λοιπόν περνούσε από το σπίτι ένας υπάλληλος και πήγαινε το χαρτί στο μαγαζί.

Είχε φτιάξει πριν τον πόλεμο ένα μαγαζί πρότυπο και είχε φέρει εμπόρευμα από το Παρίσι και το μαγαζί ήταν γνωστό ως η πηγή των καμπαρτινών. Είχε φέρει και μηχανήματα από τη γαλλία για να κάνει αδιαβροχοποίηση των καμπαρτινών και είχαμε ένα δωμάτιο στο σπίτι που αποθήκευε τις καμπαρτίνες κατά τη διαδικασία. Είχε και αντιπροσωπείες σε όλη την Ελλάδα και ήταν και το ταμείο των

αξιωματικών που είχε σύμβαση μαζί του. Οι αξιωματικοί είχαν το δικό τους μέρος που ψώνιζαν και είχε και ο πατέρας μου εμπόρευμα εκεί και βέβαια είχε πολλές γνωριμίες στο στρατό.

Ο πατέρας μου είχε πάει σε εβραϊκό σχολείο και ήξερε τα εβραϊκά και τα ρασί. Πήγαινε στη Γαλλία για θεραπεία γιατί είχε πρόβλημα με το άσθμα και έχω μια κάρτα του που είναι στα ρασί. Ο πατέρας μου δεν ήταν πολύ θρήσκος και βέβαια πήγαινε για δουλειά το Σάββατο. Τα φαγητά μας ήταν όλα κασέρ γιατί ούτος ή άλλος τα αγοράζαμε από εβραίους κρεοπώλες

Ο πατέρας μου πήγαινε στη συναγωγή μόνο στις γιορτές, όσο για τις πολιτικές πεποιθήσεις δεν γνωρίζω τίποτα.

Σπίτι μιλούσαμε ιουδοισπανικά και γαλλικά. Τα ελληνικά μπήκαν αργότερα στη ζωή μας τα ελληνικά.

Ήμασταν πολύ μεγάλη οικογένεια με αποτέλεσμα να μην έχουμε πολλές επαφές με άλλους εβραίους.

Η Θεσσαλονίκη ήταν η μοναδική πόλη στην Ευρώπη που είχε εβραϊκή πλειοψηφία. Εγώ γεννήθηκα μετά την πυρκαγιά του 17, το 1919, όπου είχαν καταστραφεί πολλά εβραϊκά κτίρια και συναγωγές και υπήρχε πολύ μετανάστευση, έφευγαν πολλοί. Συναγωγές υπήρχαν πολλές στη Θεσσαλονίκη παρότι είχαν ήδη και πολλές με τη φωτιά. Υπήρχαν και πολλές μικρές καθότι απαγορευόταν να είναι μεγαλύτερες από το ναό ή το τζαμί που ήταν κοντά. Υπήρχε το μετζαουλ που ήταν λουσατή αλλά και τοπικές πολύ πιο απλές. Την Θεσσαλονίκη τη θυμάμαι γεμάτη τραμ. Με τραμ πήγαινα κι εγώ στο σχολείο.

Στη γειτονιά υπήρχε μόνο ραβίνος. Η περιοχή που μέναμε ήταν μικτή, έμεναν και χριστιανοί και εβραίοι. Απέναντι μας μάλιστα έμενε ένας Αρμένιος γιατρός και εγώ έπαιζα με το παιδί του.

Ήμασταν από τους πρώτους που αποκτήσαν ραδιόφωνο, θυμάμαι ήταν τεράστιο και αποτελούνταν από πολλά κομμάτια. Ήμασταν από τους πρώτους που είχαμε

μπανιέρα που ζεσταινόταν με ξύλα. Περνούσε το νερό μέσα από τη σόμπα και έτρεχε ζεστό μέσα στη μπανιέρα. Κάναμε μπάνιο ολόκληροι μέσα στην μπανιέρα όχι απλά ντους.

Η θέρμανση του σπιτιού γινόταν με σαλαμάνδρες. Ήταν βαμμένες από έξω και είχαμε μια στη γωνία του σαλονιού, ήταν ένα χρώμα παλ με χρυσά σχέδια πάνω και το καπάκι σηκωνόταν και είχε ένα κενό που βάζαμε το φαί για να ζεσταθεί. Εγώ ήμουν πολύ κρουλιάρια. καθόμουνα λοιπόν γονατιστή δίπλα στη σόμπα με το βιβλίο πάνω στη σόμπα, ο δε πατέρας μου το αντιθέτως δεν άντεχε με τίποτα και φώναζε να ανοίξουμε παράθυρα.

Το σπίτι ήταν μια μονοκατοικία, ανέβαιναν κάτι σκάλες που έφταναν σε ένα πεζούλι με πλακάκι κάτω. Από τη μια μεριά ήταν η πόρτα προς το σαλόνι και από την άλλη η πόρτα της κουζίνας που ήταν πολύ μεγάλη και είχε ένα παράθυρο που έβλεπε προς τον κήπο. Είχε και ένα τζάκι που μαγειρεύαμε έτσι ήταν εκείνη την εποχή. Η φωτιά έμπαινε από κάτω από το τζάκι και υπήρχε και ένας χώρος που βάζαμε τα ρούχα και βράζανε και είχαμε και μια κυρία που ερχόταν για την πλύση που τη λέγαμε η κυρία ντε λα κολάδα.

Είχαμε την εσωτερική που έμενε σπίτι και έκανε τις δουλειές του σπιτιού. Τα ρούχα τα πλέναμε με την αλισίβα που ήταν η στάχτη που τη μαζεύαμε από το τζάκι και τη βάζαμε και μοσχομύριζε το ρούχο. Ύστερα είχαμε την αυλή που απλώναμε και γινόntonταν μύριζαν εκείνα τα ρούχα υπέροχα. Από την κουζίνα υπήρχε ένας διάδρομος που οδηγούσε στην τουαλέτα και στο μπάνιο. Όταν τελείωνε αυτός ο διάδρομος ήταν η τραπεζαρία και στην συνέχεια το σαλόνι. Η βεράντα του σπιτιού ήταν πολύ μεγάλη και περνούσαμε εκεί μεγάλο μέρος του καλοκαιριού. Στο σαλόνι δεν πηγαίναμε πολύ συχνά, κυρίως καθόμασταν στην τραπεζαρία όπου ήταν και το ραδιόφωνο. Από την τραπεζαρία ξεκινούσε ένα μικρό χολ όπου ήταν το δωμάτιο της μαμάς και του μπαμπά και το δικό μου με τον αδερφό μου. Αργότερα μας χώρισαν και πήγα στο δωμάτιο απέναντι. Στην τραπεζαρία υπήρχε μια σόμπα που έκαιγε με κάρβουνο και είχε μπουρί και στο σαλόνι μια άλλη. Είχαμε κι ένα μαγκάλι μπρούτζινο που ο πατέρας μου το λάτρευε. Βάζαμε στο μαγκάλι τα μικρά καρβουνάκια που είχαν ξεμείνει και κλείναμε το δωμάτιο και το πρωί που το ανοίγαμε είχε μείνει ακόμα η ζέστη. Στα δωμάτια δεν είχαμε θέρμανση. Θυμάμαι

το πρωί όταν ξυπνούσε ο πατέρας μου το πρώτο πράμα που έκανε ήταν να φτιάξει τα καρβουνάκια. Το μαγκάλι ήταν ξύλινο και είχε ένα μπρούτζινο δοχείο και το θυμάμαι σαν όνειρο.

Είχαμε κήπο στο σπίτι που ήταν και θερμοκήπιο, όλο γυαλί ήταν και το χειμώνα βάζαμε τα φυτά για να μην χαλάσουν, δεν καλλιεργούσαμε τίποτα εκεί. Εκεί βάλαν γουρουνία οι γερμανοί. Μέχρι και τα πατζούρια ξήλωσαν φεύγοντας...

Φυσικά αφού ήμασταν εβραίοι είχαμε μια εβραία. Αυτές ερχόντουσαν από τους συνοικισμούς όπως τον 151.

Δεν ήμασταν και πολύ θρησκευόμενη οικογένεια, δεν πολυπηγαίναμε σε συναγωγές. Η μάνα μου ήταν λιμπρ πονσερ, βέβαια κάναμε τις γιορτές. Είχα βέβαια και αυτό τον καθηγητή στο σχολείο του θείου μου που μας έκανε όλη την αγκαντά που είναι όλη η ιστορία μας από τότε που φύγαμε από την Αίγυπτο, αλλά όλα αυτά τα λέγαμε παπαγαλίστικα.

Όταν γεννήθηκα το ζήτημα του σιωνισμού ήταν μεγάλο Υπήρχαν διάφοροι σύνδεσμοι και το ajj (association jeunes juifs). Αυτοί είχαν μοιράσει κάτι κουτιά που έβαζες λεφτά μέσα, τα οποία τα μάζευαν μια φορά το μήνα και τα στέλναν στην Παλαιστίνη για να αγοράσουν οικόπεδα από τους άραβες που είχαν τα οικόπεδα εκεί και δεν τα καλλιεργούσαν. Είχε γίνει τόσο άγωνα η γη... Καθώς περνούσε ο καιρός οι άραβες κατάλαβαν τι γινόταν και ανέβαζαν τις τιμές. Έτσι έγινε το Ισραήλ με πόνο και με το υστέρημα τού καθενός... Εγώ τα ρέστα από κάθε ψώνια τα έβαζα εκεί. Υπήρχαν και άλλοι σύλλογοι και πιο δυναμικοί ας πούμε σαν το ρετσελ? και άλλοι πιο φανατικοί... Εγώ μόνο τους δύο θυμάμαι.. Εγώ ήμουνα στο Τεοντορ Ρετσελ. Δεν κάναμε κάτι ιδιαίτερα πολιτικό εκεί. Μαζευόμασταν και μιλούσαμε και χορεύαμε, ήταν ένας τρόπος να ανταμώσουμε και που και που πηγαίναμε καμιά εκδρομή. Δεν πρόλαβα βέβαια και πολλά, ήμουνα άλλωστε μικρή και δεν δραστηριοποιήθηκα και πολύ, παντρεύτηκα και νέα.

Υπήρχαν σχολεία εβραϊκά άλλωστε η αλλιανσ ισραηλιτ ουνιβερσελ είχε ιδρύσει παντού σχολεία. Στη Θεσσαλονίκη υπήρχαν πολλά σχολεία από πολλά κράτη,η

γερμανική σχολή, η αμερικάνικη, η ιταλική... 'Όταν ήμουνα μικρή πήγαινα στο νηπιαγωγείο μιας ανιψιάς ενός θείου μου. Ο θείος μου αυτός, ο μεγάλος αδερφός της μητέρας μου, είχε ένα σχολείο που ήταν αποκλειστικά για εβραίους, οι άλλοι είχαν τα δικά τους. Άλλωστε ήταν τόσοι πολλοί οι εβραίοι της πόλης... Το σχολείο ήταν η *ecole franco allemande* και αυτό γιατί ο ίδιος δίδασκε γαλλικά ενώ ο άλλος θείος γερμανικά. Το επίπεδο των σπουδών στο σχολείο του θείου ήταν πολύ καλό, αφού με τις γνώσεις που είχα από εκεί έδωσα εξετάσεις και πήρα το πτυχίο από το *lycee francai*.

Στο σχολείο του θείου μαθαίναμε και λίγα εβραϊκά. Τι εβραϊκά δηλαδή, κάποιες προσευχές, μερικές από τις οποίες τις θυμάμαι ακόμα. Μετά συνειδητοποίησαν ότι ήταν βλακεία αυτό που έκαναν και έτσι μας έφεραν έναν καθηγητή από το Ισραήλ ο οποίος μας έκανε λογοτεχνία και ένας άλλος μας έκανε ρασι που είναι εβραϊκά γράμματα γραμμένα από αριστερά προς τα δεξιά και η έννοια είναι ιουδοισπανική. Τα αγγλικά τα έμαθα στο Ανατόλια.

Εγώ σωστά ελληνικά δεν έμαθα στο σχολείο γιατί στο σχολείο του θείου μου δε μαθαίναμε σωστά ελληνικά., και στο αμερικανικό τα κάναμε όλα στα αγγλικά. Μαθηματικά, φυσική κοινωνιολογία, όλα τα μαθήματα ήταν στα αγγλικά και αυτό ήταν πολύ καλό γιατί είχαμε την τριβή με την γλώσσα.

Το αμερικανικό ήταν μικτό σχολείο, είχαμε πολλές ξένες στο σχολείο που ήταν οικοτρόφες. Η μία ήταν αλβανίδα, μια άλλη ήταν τουρκάλα και την έλεγαν Ταλατ... η διευθύντρια ήταν η μς Μόρελ. Είχαμε δύο αρμένισες, για τις οποίες και λόγο αυτών που πάθανε με τους Τούρκους είχαν χαμηλότερα δίδακτρα. Όσες ήταν οικοτρόφες βοηθούσαν στο σερβίρισμα και σε άλλα πράγματα. Εγώ δεν ήμουν οικοτρόφος. Είχα ακόμα τέσσερις χριστιανές ελληνίδες και ακόμα τις αδελφές Άμποτ, οι οποίες μας

πέισανε και πήγαμε εκδρομή σχολική στη Ιταλία τον καιρό του Μουσολίνι. Είχα και δύο εβραιοπούλες. Η μία δεν ξέρω τι απέγινε. Η άλλη είναι αυτή που αργότερα παντρεύτηκε με τον Μόλχο που είχε το βιβλιοπωλείο στη Θεσσαλονίκη. Μια από τα χριστιανές ήταν η Ευαγγέλια που ήταν πολύ φίλη μου και είχε μία πολύ ηλικιωμένη μητέρα και δεν είχε πατέρα. Αυτή έμαθα ότι τον καιρό της κατοχής πήγε στη Γερμανία, γιατί πήγε στη Γερμανία μου έχει πραγματικά μείνει η απορία...

Οι περισσότερες από τις συμμαθήτριες μου είχαν τελειώσει πρώτα κάποιο άλλο σχολείο και μετά ερχόντουσαν εκεί, όπως το λισε φρανσε. Εμένα έκλεισε το σχολείο του θείου μου και πήγα κατευθείαν εκεί. Έτσι ήμουν η μικρότερη στο σχολείο. Στο σχολείο είχαμε έναν υπέροχο καθηγητή που μας έκανε αρχαία από μετάφραση και ήμουν πολύ καλή μαθήτρια. Αυτός είχε ένα Ολύμπιο ύφος και είχε και κάτι γαλανά μάτια και ένα μέτωπο μεγάλο. Ήμασταν όλες ξετρελαμένες μαζί του. Αυτός είχε γράψει και βιβλία για το σχολείο και ήταν πολύ μορφωμένος

Εκείνη την εποχή εκτός των ωρών του σχολείου μαζευόμασταν για τσάι. Για τσάι δεχόμασταν τα αγόρια, για τσάι μας δέχονταν και εκείνα. Για τσάι μας κάλεσαν και τα κορίτσια της αμέσως μικρότερης τάξης από τη δικιά μας για να μας αποχαιρετήσουν. Μας είχαν βγάλει και κάτι στιχάκια, το δικό μου ήταν "να και η ξανθούλα Ρόζα σοβαρή μα και σκερτσόζα τώρα είναι όλο λύπη γιατί χάνει το προεδρικό". Ήμουν πρόεδρος του σχολείου.

Στο σχολείο ήταν καθιερωμένο η τάξη που τελείωνε να πηγαίνει ένα ταξίδι στην Αθήνα για να δουν τα παιδιά τα αρχαία. Οι δύο αδερφές Άμποτ είχαν επαφές με πρεσβείες και με τέτοια και πέταξαν την ιδέα ότι μπορούμε να πάμε στην Ιταλία. Πως θα πάμε στην Ιταλία είπα εγώ και μου είπαν θα γράψουμε ένα γράμμα και θα το στείλουμε στο προξενείο. Το κάναμε λοιπόν και περιμέναμε την απάντηση.

Η απάντηση άργησε να φτάσει και όταν εμείς ήμασταν ήδη στην Αθήνα.

Όλα αυτά εξελίσσονται εν έτι 1938. Όταν γυρίσαμε από Αθήνα, στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης μας περίμενε η διευθύντρια όπου που λέει "Ρόζα ξέρεις ένα γράμμα ήρθε για εσένα από την ιταλική πρεσβεία.

Εμείς στο γράμμα που τους είχαμε στείλει τους λέγαμε ότι θαυμάζουμε την ιταλική τέχνη και ότι τα την έχουμε μελετήσει στο σχολείο και θα θέλαμε να δούμε τα έργα από κοντά. Έρχεται λοιπόν το γράμμα που λέει ότι γίνεται δεκτό το αίτημα μας. Εξηγεί που θα φιλοξενηθούμε, ότι θα έχουμε 75% έκπτωση στα τρένα στη χώρα, θα πληρώσουμε εμείς το ταξίδι και όπου πάμε θα μας υποδεχτεί επί τόπου η νεολαία. Κάποιες λοιπόν δεν είχαν λεφτά για δεύτερο ταξίδι. Τέλος πάντων για να πάμε χρειαζόμασταν συνάλλαγμα και εκείνη την εποχή ήταν ο Μεταξάς ο οποίος

δεν έδινε φράγκο. Εμείς είχαμε χωριστεί σε δύο επιτροπές. Η μία επιτροπή έπρεπε να βρει συνάλλαγμα, η άλλη ήμουνα εγώ και έπρεπε να πω να πείσω την διευθύντρια να μας δώσει συνοδεία. Γιατί εκείνο τον καιρό κορίτσια μόνα τους να ταξιδέψουν και ειδικά στην Ιταλία... Εγώ λοιπόν πήγαινα και κάθε φορά έσκαγα, με άκουγε με ένα χαμογελάκι και εκεί που νόμιζα ότι την είχα καταφέρει κάθε φορά κάποια δικαιολογία είχε να μου πει για να μην μας δώσει συνοδεία. Από την άλλη τα κορίτσια πήγαιναν στην τράπεζα και δεν κατάφεραν να πάρουν συνάλλαγμα. Κάποια φορά ένας υπάλληλος φαίνεται τις λυπήθηκε και τους λέει βρε κορίτσια εσείς αμερικανικό σχολείο δεν έχετε λίγα δολάρια και τους το σφύριξε και έτσι με το αζημίωτο βρήκαμε και συνάλλαγμα. Στο τέλος οι Άμποτ βρήκαν μια μεγάλη κοπέλα και την έπεισαν να μας συνοδέψει. Πήγαμε με πλοίο από Θεσσαλονίκη με την εταιρία Τσιπεριτσ. Πολύ καλή εταιρία και είχαμε συνεννοηθεί μαζί της και για τα γράμματα που θα στέλναμε και θα μας έστελναν. Πήγαμε λοιπόν η Πρίντιζι ή Μπάρι δεν είμαι σίγουρη. Και φτάνουμε εκεί και δεν μας περίμενε κανείς, ούτε υποδοχή, ούτε τίποτα. Ανέλαβε αυτή η δόλια η μεγάλη και βρέθηκε μια λύση. Πήγαμε λοιπόν μέχρι Μιλάνο στο Λακο ντι κόμο και στη Βενετία, στην οποία τη μέρα που φτάσαμε 'ήταν εκεί και ο ντούτσε και γινόταν χαμός και εμείς λέγαμε τάχα ότι ήταν για μας. Εκείνο τον καιρό στα κινηματογραφικά έργα ήταν σύνηθες να μας δείχνουν τη Βενετία με τις γόνδολες και επάνω σε αυτές τα ερωτευμένα ζευγάρια να φιλιούνται. Εγώ κοπελίτσα τότε είχα αυτή την εικόνα. Εκεί όμως τις είχα σιχαθεί γιατί καμιά σχέση με τις ταινίες δεν είχαν, ώσπου ξαφνικά σταματάω και λέω να αυτή τη γόνδολα θέλω. Με αυτή θέλω να ταξιδέψω και γυρνάν οι κοπέλες και μου λεν αυτή είναι νεκροφόρα. Στολισμένη με άσπρα και μαύρα εγώ δεν πρόσεξα το χρώμα είδα μόνον ότι ήταν στολισμένη και μου άρεσε αυτό...

Στη Ρώμη μας ξενάγησαν στο φασιο, έβγαλαν και φωτογραφία για την εφημερίδα. Η πόλη όμως που έκανε την μεγαλύτερη εντύπωση ήταν η Φλωρεντία. Αυτή την ευγένια...

Η μητέρα μου με έκλεινε στο σπίτι την περίοδο του Πάσχα. Υπήρχε ένα κλίμα αντισημιτισμού ειδικά εκείνες τις μέρες. Η ιστορία ήταν ότι εγώ σκότωσα το

Χριστούλη όποτε έπρεπε να σκοτώσουν κι αυτοί εμένα. Αλλά μετά το Πάσχα το ξεχνούσαν και ήμασταν πάλι φίλοι. Εκεί που τα χρειάστηκα για πρώτη φορά στη ζωή μου και που αισθάνθηκα πολύ άσκημα με το γεγονός ότι ήμουνα εβραία ήταν στο ταξίδι στην Ιταλία. Είχαμε πάει στη Ρώμη και ήταν διάφοροι φοιτητές που είχαν έρθει να μας ξεναγήσουν στην πόλη και ήταν ένας που ήταν ας πούμε πιο κοντά μου που μου έδειχνε την πόλη και μου λέει σε κάποια φάση. Να το βλέπετε αυτό το κατάστημα? Ήταν ενός εβραίου και τώρα το πήραμε εμείς και λέω και εγώ γιατί? Γιατί τώρα αυτά γίνανε δικά μας και γυρίζω και εγώ και χωρίς καμία ντροπή και του λέω εγώ είμαι εβραία. Α μου λέει "τις εβραίες τις γυναίκες τις θέλουμε, τις αγαπάμε με ένα τρόπο όμως... ε και από εκείνη την ώρα αισθάνθηκα το τσίμπημα το πρώτο, έτσι ήταν η πρώτη αίσθηση από όλα αυτά που θα ακολουθούσαν. Από κει και μετά άρχισα να θέλω να γυρίσω στο σπιτάκι μου. Είπα το περιστατικό στην κοπέλα που μας συνόδευε και μου απαγόρευσε από εκείνη την ώρα να πω στον οποιοδήποτε ότι ήμουνα εβραία....

Εγώ δεν είχα και πολύ ελεύθερο χρόνο, άλλωστε είχα ιδιαίτερα πιάνο, φωνητική μουσική, είχα ζωγραφική, τους πίνακες αυτούς (πίνακες στο σαλόνι του σπιτιού της σήμερα εγώ τους έχω κάνει). Είχα μια δασκάλα στη ζωγραφική την κυρία Ζουκούφσκι. Ευχαριστώ το θεό για τους δασκάλους που μου έχει δώσει... Αύτη ήταν μια λευκορωσίδα και ο άντρας ήταν στρατηγός. Αυτήν την είχε βαφτίσει ο τσάρος. Όσο ήταν στη Θεσσαλονίκη έδινε μαθήματα στο λισε φρανσε. Αυτή ερχόταν στο κατάστημα του πατέρα μου για να ψωνίσει για τον άνδρα της. Εγώ είχα μανία εκείνο τον καιρό στο σχολείο να παίρνω ένα χαρτί και να σχεδιάζω συνέχεια ποτέ τη μια συμμαθήτρια και πότε την άλλη. Ο πατέρας μου λοιπόν της έδειξε τα σχέδιά μου και αυτή αναγνώρισε ότι είχα ταλέντο και άρχισε να μου παραδίδει μαθήματα. έτσι ηρθε σπίτι και μου έκανε μαθήματα. Έκανα μαζί της εκτός από σχέδιο και πυρογραφία. Είχα φτιάξει ένα φτυαράκι με τη βούρτσα του από αυτά που είναι για να μαζεύεις τα ψίχουλα και το επάνω το μέρος είχε κάτι φύλλα και μετά είχα κάνει δέρμα, διάφορα πράματα... Έμενα μου άρεσε πολύ και άρεσαν και στους Γερμανούς να ξέρεις γιατί ότι είχε μείνει στο σπίτι το πήραν. Είχα ένα ταμπλό που ήταν ένα καλάθι με φρούουλές που ήταν πολύ επιτυχημένο.

Στην Αγορά ήταν ένα μαγαζί του Μπουρτζόπουλου που άρесе πολύ που έφερνε όλα τα υφάσματα από έξω. Εμείς ήμασταν γνωστές. Η κυρία Κοέν, η δεσποινίς Κοέν του Κύριου Βιντάλ Κοέν. Στην αγορά δεν πολυκατέβαινα γιατί ότι θέλαμε ερχόταν το παιδί να το πάρει από το σπίτι να το πάει στη μοδίστρα... Εκείνη την εποχή εγώ δεν έπαιρνα ούτε το πιο μικρό πακετάκι να κρατήσω... Η μάνα κάθε πέμπτη έδινε στον πατέρα μου μια λίστα για τα ψώνια. Αν χρειαζόταν συμπληρωματικά πράγματα περνούσαν από τις γειτονιές τα καρά, σαν μανάβικα ας πούμε με τις πιπεριές, τα φρούτα και μάλιστα μερικούς τους ξέραμε πια με τα χρόνια πολύ καλά. Εκείνη την εποχή τις μπάμες, τις πουλούσαν κάτι χωριάτισσες που ήταν γύφτισσες και θυμάμαι που ανέβαιναν στο σκαλοπάτι του σπιτιού και είχαν μια μεγάλη σακούλα με μπάμες. Ήταν πολύ μικρές και τις πουλούσαν με το κομμάτι. και ήταν νοστιμες... και ήταν και ένας μανάβης που περνούσε και φώναζε τη μητέρα μου με το μικρό της.

Είχα έναν αδερφό ο οποίος όταν έγινε η επιστράτευση δεν κρατιόταν λες και θα έσωζε μόνος την Ελλάδα. Ο αδερφό μου γεννήθηκε το 1916. Παρά λίγο να τον χάσουμε στην επιστράτευση. Τους μάζεψαν σε ένα μέρος που είχε ελονοσία και τον πήγαν άρον άρον σε ένα νοσοκομείο, ο θεός να το κάνει νοσοκομείο. Μια νοσοκόμα ήταν για όλους εκεί, δεν είχε και φάρμακα καθόλου και το μόνο που έκανε ήταν να λέει σε όλους να κάνουν υπομονή.

Ο αδερφός όταν παντρεύτηκε δεν ήθελε να κρυφτεί εδώ και αποφάσισαν με τη γυναίκα του να διαφύγουν στο Ισραήλ μέσω Τουρκίας. Ο έξυπνος πήρε κάτι λίρες μαζί του τις οποίες τις έκρυψε στα άρβυλα του. Όμως δε τα φόρεσε τα αρβύλα του παρά τα έδεσε πάνω στο σάκο που φορούσε. Αυτός που πληρώθηκε για να τους πάει τους πήρε τα χρήματα τους πήγε απέναντι στην Εύβοια και τους είπε να περιμένουν εκεί. Θα ερχόταν υποτίθεται άλλο καΐκι να τους πάρει. Περιμέναν, περιμέναν αλλά καΐκι δεν ερχόταν και κατάλαβαν ότι τους είχε δουλέψει. Όποτε άρχισαν να αναζητούν καινούριο καπετάνιο για να τους πάει απέναντι. Βρήκαν κάποιον λοιπόν ο οποίος φόρτωσε το καΐκι του με όσους πιο πολλούς μπορούσε. Όταν ξεκίνησαν συνειδητοποίησε ότι το καράβι ήταν παρά φορτωμένο και έπιασε

μία μία τις βαλίτσες και τις πέταξε μέσα στη θάλασσα μαζί και τις αρβύλες χωρίς να ρωτήσει κανέναν. Έτσι χάθηκαν οι αρβύλες και ακόμα και να τις βρήκε κάποιος δε θα ήξερε ότι μέσα υπήρχαν χρήματα. Έφτασε λοιπόν στην Τουρκία με την γυναίκα του πανί με πανί. Ευτυχώς στην Τουρκία ήταν οργανωμένη η υποδοχή από τους εβραίους του Ισραήλ, την Παλαιστίνη δηλαδή. Τους περιθάλαψαν οι τούρκοι εβραίοι και τους έστειλαν προς Παλαιστίνη. Εκεί οι εβραίοι είχαν στήσει ήδη τις οργανώσεις τους και προσπαθούσαν να φτιάξουν το δικό τους στρατό και να φτιάξουν το δικό τους κράτος. Πήραν και τον αδελφό μου με την ιδιότητα του ταχυδρόμου. Αργότερα απέκτησε και δυο κοριτσάκια. Αργότερα οργανώθηκε ολόκληρη κοινότητα των εβραίων από την Ελλάδα. Ο αδερφός μου ερωτεύτηκε κάποια που δεν ήταν της τάξης μας ας πούμε αλλά επειδή είχε περάσει τόσα και κοντέψαμε να τον χάσουμε δεν του χαλάσαμε το χατίρι. Εν τω μεταξύ ήταν και ο πόλεμος σιγά μην κοιτούσαμε αυτό. Η γυναίκα του ήταν η μόνη που δεν πήγε στα στρατόπεδα. Σώθηκε από την οικογένειά της η μικρότερη αδελφή η οποία επέτρεψε από τα στρατόπεδα αλλά δυστυχώς από το ξύλο που είχε φάει κουφάθηκε. Αυτό που ξέρω για αυτήν είναι ότι πήγε στο Ισραήλ και δεν ξέρω αν ζει ή αν πέθανε.

Ο άνδρας μου που ήταν από την Καβάλα έχασε την μητέρα του και την αδερφή του στον α΄ παγκόσμιο πόλεμο. Καταφύγια δεν υπήρχαν και είχε μαζευτεί όλη η οικογένεια σε ένα μέρος δεν ξέρω ακριβώς τι. Τέλος πάντων όταν μπήκαν μέσα ο άντρας μου χώθηκε σε μια γωνία. Ο πατέρας του πήγε λοιπόν να τον πάρει από εκεί και να τον φέρει με τους άλλους. Την ώρα που τον έπαιρνε έπεσε μια βόμβα, όλοι οι άλλοι έγιναν σταχτή και σώθηκαν μόνο οι δυο τους. Ο πατέρας του παντρεύτηκε μια συγγενή της μητέρας του και με αυτή τη γυναίκα απέκτησε ένα υιό και ο έδρας ένα αδερφάκι. Ο άνδρας μου με τον πατέρα του και τον αδερφό ήρθαν στην Θεσσαλονίκη.

Ο άνδρας μου που δούλευε στη Θεσσαλονίκη αλλά ήταν από την Καβάλα και ο πατέρας του γνωριζόταν με ένα θείο μου για τον οποίο η γιαγιά μου έλεγε ότι όλα τα παιδιά τα γέννησα αλλά αυτόν τον πήρα από το Παρίσι. Ήταν πράγματι sui

generis. Ήταν πολύ κεφάλτος. Σηκωνόταν το πρωί και έλεγε τα τραγούδια του. Μια μέρα στη Θεσσαλονίκη ήταν οι δυο τους και έπαιζαν μπιλιάρδο. Τον ρωτάει λοιπόν ο θεός μου τι θα γίνει δε θα παντρευτείς και λέει αυτός ναι αλλά πρέπει να βρω μια καλή κοπέλα. Του λέει λοιπόν ο θεός μου έχω εγώ μια ανιψιά να στη γνωρίσω. Εν τω μεταξύ εμένα δε μου άρεσαν καθόλου αυτά. Εγώ είχα επαφή και με άλλους εβραίους στους διαφόρους συλλόγους αλλά δεν είχε γίνει τίποτα. Εγώ είχα μια θεία, τη Ματθίλδη που ήταν η αδερφή της μητέρας μου. Αυτή ήταν πιο μοντέρνα και βγαίναμε καμιά φορά μαζί και πηγαίναμε σινεμά. Με παίρνει λοιπόν μια μέρα και μου λέει Ρόζα παίζει ένα ωραίο έργο 'τι λες πάμε?'. Πάμε της λέω εγώ. Ήταν σε ένα σινεμά που ήταν στην παράλια, δεν υπάρχει πια. Πάω να βγω και η μάνα μου αρχίζει τι παλτό θα φορέσεις? και μου μπήκαν λίγο ψύλοι στα αυτιά. Εν τω μεταξύ είχα πολλά ρούχα τότε και καπέλα ασορτί γιατί τότε ήταν αδιανόητο πως η δεσποινίς θα έβγαινε χωρίς καπέλο. Ήρθε λοιπόν η θεία μου να με πάρει και επειδή είχε δήθεν ωραία μέρα πήγαμε περπατώντας. Δεν ήταν τόσο καλός ο καιρός αλλά δέχτηκα. Και στο δρόμο ήθελε να με ψαρέψει και άρχισε αν μου λέει ότι είναι ένα παλικάρι και μου και σου και εγώ ήδη είχα αρχίσει να μαζεύομαι και να σκέφτομαι τι κουμάσι να είναι αυτός. Και φτάνουμε στο σινεμά και αυτοί δεν είχαν έρθει και αυτό μου έκανε πολύ κακή εντύπωση. Ήρθαν μέσα αφού είχε αρχίσει η ταινία και η θεία μου περίμενε να ανάψουν τα φώτα για να τους μιλήσει. Ανάψαν τα φώτα και τέλος πάντων αποφάσισαν να γυρίσουμε στο σπίτι με τα ποδιά παρότι δεν ήταν και πολύ καλή η βραδιά. Η απόσταση από το λευκό πύργο μέχρι το σπίτι δεν ήταν και πολύ μεγάλη. Εκείνη την εποχή το βράδυ η Θεσσαλονίκη ήταν σκοτεινή, όποτε δεν βλέπαμε καλά ο ένας τον άλλο. Με το που υπήρχε λίγο φως έβλεπες και του δυο που γυρίζαμε να δούμε ο ένας τον άλλο. Τέλος πάντων εγώ τώρα το κρατούσα στη μάνα μου που δεν μου είχε πει τίποτα. Γυρίζω σπίτι και με ρωτάει πως ήταν. Καλά της λέω εγώ. Η θεία καλά, καλά πάλι της λέω εγώ. Η μάνα μου είχε σκάσει και πήρε τη θεία μου να μάθει περισσότερα. Παίρνει τη θεία μου και τη ρωτάει πως πήγε. καλά της απαντάει, τι να της πει περισσότερο. Αυτός εν τω μεταξύ έψαχνε τρόπους για να ξαναβρεθούμε. Όποτε έπιασε φίλιες με τον αδερφό μου και αρχίσαμε να βγαίνουμε οι τρεις μας, ώσπου μια μέρα του λέει Αλβέρτο δε φεύγεις εσύ γιατί έχουμε κάτι να συζητήσουμε οι δυο μας και έτσι

προχωρήσαμε. Μετά εγώ αρρώστησα. και τι λουλούδι και κακό και τούρτες και τηλέφωνα γιατί από το σπίτι δεν τολμούσε να έρθει. Κι ύστερα μια μέρα πήρε τηλέφωνο τον πατέρα του που ήταν στην Καβάλα και του λέει αρραβωνιάζομαι πάρε τη γυναίκα σου και έλα στη Θεσσαλονίκη. Ο πατέρας του το πήρε αστεία. και επειδή κατάλαβε ότι στην αρχή δεν τον πίστεψε του το ξανάπε και του λέει δε σου κάνω πλάκα και όταν του είπε και με ποια και ότι ήταν η κόρη του φίλου του τότε το πίστεψε . Κάναμε τον αρραβώνα στο σπίτι του και δεχόμασταν τρεις μέρες κόσμο (μου δείχνει το δαχτυλίδι των αρραβόνων). Το δαχτυλίδι όπως το βλέπεις είχε άλλη monture αλλά κάποια στιγμή είχαμε πάει στην Ελβετία και εκεί που μέναμε είχε ένα τεράστιο σκυλί. Όταν γυρίσαμε από την βόλτα το σκυλί μου όρμηξε και μου χάλασε το δαχτυλίδι. Αυτοί αισθάνθηκαν πολύ άσχημα, ήταν με όνυχα, και το πήραν και το έδωσαν στο δικό τους το χρυσοχόο να το φταίξει. Σε κάποια άλλη στιγμή πάλι την έχασα την πέτρα...Ο ανδρός μου πάλι είχε μανία με τις pendule με τις οποίες βρίσεις νερό και διάβαζε πολύ για αυτά τα θέματα. Στο σπίτι που μέναμε στην Καλλιθέα είχε ένα μικρό δωματιάκι στο οποίο πήγαινες από κάτω σκάλες και εκεί ήταν το σπίτι της υπηρετριας. Εγώ μια μέρα ανέβηκα εκεί για να πάρω ένα στρώμα και φαίνεται τα δοντάκια που συγκρατούσαν την πέτρα άνοιξαν και έπεσε. Ο άνδρας μου πήρε το πράμα αυτό και άρχισε να ψάχνει μέσα στο σπίτι και επέμενε ότι το δείχνει να είναι μέσα στην κουζίνα πάνω στη σκαλίτσα. Και το βρήκε. Λέει εδώ δείχνει και εκεί ήταν. Κοροϊδία που είχε φαί από τους πεθερούς μου και την μητέρα μου μέχρι βέβαια που το βρήκε...

Παντρευτήκαμε στο ματαναμ λεβιουνι που ήταν μια οργάνωση που έδινε φαί στα φτωχά παιδιά και ήταν και συναγωγή μαζί και γίνονταν και γάμοι. Τα πράματα είχαν αρχίσει να γίνονται άσχημα. Αρχικά ήταν να πάμε στο εξωτερικό αλλά ο μεταξάς δεν έδινε συνάλλαγμα και έτσι πήγαμε στην Αθηνά και από εκεί στην Κέρκυρα . Εκεί ο πατέρας μου μας έστειλε να πάμε σε έναν αντιπρόσωπο του, τον κύριο Ντεντε για να μας διευκολύνει. Στην Αθήνα το βράδυ διανυκτερεύσαμε σε ξενοδοχείο στην Κηφισιά που υπάρχει ακόμα. Και όταν φτάσαμε στη Κέρκυρα το πρώτο βράδυ μείναμε στο ξενοδοχείο και την άλλη μέρα πήγαμε να γνωρίσουμε τον κύριο Ντεντε . Πήραμε λοιπόν μια καρότσα και πήγαμε στο σπίτι. Όταν φτάσαμε ο άνδρας μου μα άφησε στο αμάξι και πήγε να δει αν ήταν εκεί οι

άνθρωποι και αν μπορούσαν να μας δεχθούν. Περίμενα στην αμαξιά. Ο άνδρας χτύπησε την πόρτα και μετά από λίγο κατέβηκε μαζί με μια παχιά κυρία η οποία ήρθε κατά πάνω μου και με αγκάλιασε και μου είπε «Ρόζα παιδί μου γύρισες?» Εγώ φυσικά σκέφτηκα ότι έμπλεξα με τρελή. Τέλος πάντων με είχε αγκαλιά και δε με άφηνε. Ανεβήκαμε μαζί στο σπίτι και πάνω σε ένα τρίποδο ήταν ένας πίνακας με ένα κοριτσάκι και από κάτω έγραφε κάτι που νομίζω ότι ήταν του Βιλνιέ Et rose a vecu ce que vivent les roses a l'espace d'un matin. Αυτοί οι άνθρωποι παντρεύτηκαν μεγάλοι και έκαναν ένα κοριτσάκι που το έβγαλαν Ρόζα η οποία πέθανε πολύ μικρή. Η γυναίκα λοιπόν άκουσε ότι ήρθε η Ρόζα και τρελάθηκε. Νόμιζε ότι έχει γυρίσει το κορίτσι της. Δεν μπορούσα να πω τίποτα τον καιρό μου ήμουν εκεί. Έλεγα αυτό μου αρέσει και ερχόταν αμέσως. Το πρωί ερχόταν νωρίς νωρίς στο ξενοδοχείο και με ρωτούσε τι ήθελε να κάνω, ήταν πολύ συγκινητική όλη η κατάσταση. Χάθηκαν και αυτή με τους Γερμανούς...Σαμπιμ τον έλεγαν τον άνδρα της και είχαν αυτή τη τραγουδιστή προφορά που έχουν οι Ιταλοί.. Είχαν μια κοκάλινη βεντάλια και πως ξεχάστηκα και είπα ότι μου αρέσει και μου τη χάρισαν αμέσως. Μετά πρόσεχα να μην πω τίποτα. Αναρωτιέμαι πολλές φορές που κοιτάζω τις φωτογραφίες τι έχουν απογίνει όλοι αυτοί...

Εγώ παντρεύτηκα νέα και δεν ήμουν πολύ καλή νοικοκυρά. Η μανά μου ήταν. Εγώ με τον άνδρα μου ήρθαμε το 1939 στην Αθηνά. Μέναμε στην Καλλιθέα, στην Σιβιτανίδειο. Τον βόλευε να παίζει το τρένο για Πειραιά που ήταν και η δουλειά του. Η κομέρσιαλ ήταν σε ένα κτήμα που σήμερα στεγάζει ένα μεγάλο νοσοκομείο του Πειραιά. Εγώ ήμουν ήδη έγκυος 5 μηνών. Αφότου βούλιαξαν την Έλλη, φώναξαν τον άνδρα μου για μετεκπαίδευση, όλη την κλάση δηλαδή. Κάποια στιγμή θέλησα να δω τι κάνει ο άνδρας μου όποτε πήγα στην Καβάλα οπου συναντηθήκαμε μεταξύ δύο συναγερμών. Μετά γύρισα στη Θεσσαλονίκη για να είμαι κοντά στους γονείς μου.

Εκείνη την ημέρα ήμασταν όλοι στο σπίτι, ο άνδρας μου ήταν έτοιμος να φύγει για μετεκπαίδευση και χτυπάει το τηλέφωνο. Ήταν ο επιτελάρχης ο οποίος είπε στον πατέρα μου ότι εισέβαλαν οι Ιταλοί και πάρτε τα μέτρα σας. Ο πατέρας μας

μας ξύπνησε και μας είπε τι γινόταν. Μας έβαλε να μαζέψουμε ότι μπορούσαμε, φυσικά τι να πρωτομαζέψεις από όλα αυτά. Καθίσαμε λοιπόν κάτω με την μητέρα μου και φτιάξαμε υφάσματα που θα τα τυλίγαμε γύρω από την κοιλιά και θα βάζαμε μέσα λίρες, έτσι ούτως ώστε αν χωριζόμασταν για τον οποιοδήποτε λόγο να είχε ο καθένας κάτι επάνω του. Ο άνδρας μας αδελφής της μητέρας μου πολύ αγαπημένης ο οποίος είχε και πολύ καλές σχέσεις με το πατέρα μου, είχε εμπόριο ξυλείας, χονδρικής βέβαια. Ο πατέρας θεώρησε καλό να τον ειδοποιήσει. Ο θεός δεν κατάλαβε τίποτα από το τηλεφώνημα και είπε του πατέρα μου να τα πουν την επομένη από κοντά. Ο πατέρας μου τον ξαναπήρε αλλά αυτός πάλι δεν κατάλαβε τίποτα και του είπε ότι θα τα έλεγαν την επομένη. Ο πατέρας μου ήταν πολύ διορατικός άνθρωπος και έσωσε εκτός από εμάς άλλους 15 συγγενείς για του οποίους έβαλε ένα άνθρωπο με αυτοκίνητο να πάει να τους πάρει και να τους πάει στην Αθήνα. Ο αδερφός μου ήταν τέτοιο στουρνάρι που να φανταστείς όλοι οι υπάλληλοι του πατέρα μου υπηρετήσαν σε γραφεία και αυτός έκανε κανονικά τη θητεία του και είχε πει του πατέρα να μην ζητήσει τη μετάθεσή του. Όταν πια αρρώστησε και το έμαθε ο πατέρας μου έβαλε μέσο και τον έφερε πίσω. Πριν πάει στρατό ήταν ένα παλικάρι που έτρεμε η γη όταν πατούσε. Με την αρρώστια του είχε μείνει μισός. Εν τω μεταξύ ο αδερφός μου ήταν ερωτευμένος με μια εβραιοπούλα στην Θεσσαλονίκη η οποία δεν ήταν ήταν της κλάσεως και αυτά τα πράγματα εκείνη την εποχή μετρούσαν. Τέλος πάντων κάποια στιγμή το παιδί έφτασε στο αμίν και του φέρον την κοπέλα στην Αθήνα. Στέλλα την έλεγαν. Δεξιώσεις βέβαια δεν μπορούσαμε να κάνουμε αλλά κάνανε οι γονείς ένα τραπέζι και ήταν καλεσμένος και ένας ιδιαίτερος υπουργού. Η μαμά μου είχε κρατήσει αυτές τις μακριές τουαλέτες που είχαν παλιά για τις δεξιώσεις και θεώρησε καλό να την φορέσει αφού ήταν και ο γάμος του υιού της. Είχε και μια καρφίτσα με ρουμπίνια και μπριαν ένα πράγμα εξαιρετικό. Τέλος πάντων αυτός ο άνθρωπος όταν έγινε ο πόλεμος είπε στον πατέρα μου να πάμε να μείνουμε σπίτι τους. Εμάς μας είχαν εν τω μεταξύ επιτάξει το σπίτι γιατί ήταν δίπλα στη σιβατανίδειο και το είχαν δώσει σε γιατρούς γιατί δεν είχαν που να τους στεγάσουν. Το σπίτι μας ήταν κτισμένο από μια ελληνίδα από την Αμερική και ήταν πολύ προσεγμένο σπίτι. Κάναμε πλάκα στους γονείς μας και χτυπούσαμε το κουδούνι που βρισκόταν στο

σαλόνι για να φωνάξει κανείς την υπηρεσία και οι γονείς μας νόμιζαν ότι κάποιος χτύπαγε την πόρτα. Μαζί με το σπίτι μας επιτάξανε κάποια έπιπλα. Τότε στη Θεσσαλονίκη τα πράματα ήταν ήδη άσχημα και έτσι και εμείς δεν πήραμε άλλο σπίτι παρότι η κυβέρνηση ήταν υποχρεωμένη να μας δώσει. Θα ήμασταν γραμμένοι όμως στα χαρτιά και έτσι είπαμε ευχαριστούμε δε θα πάρουμε. Πήγαμε τα έπιπλα σε κάτι φίλους γείτονες να μας τα φυλάξουν. Βρέθηκε παράλληλα και η ευκαιρία να βγάλουμε ψεύτικες ταυτότητες κι έτσι πήραμε το όνομα Βάμβα. Εγώ κράτησα το Ρόζα γιατί είναι και ελληνικό όνομα, ο άντρας μου όμως που λεγόταν Ρενέ η Ραχαμίν που ήταν και το πραγματικό του όνομα, το Ρένε του το έδωσαν στο λισε φρανσε, έγινε Γιάννης Βάμβας. Μετά από αυτό πήγαμε στο Παγκράτι και μείναμε απέναντι από ένα μεγάλο οικόπεδο που γινόντουσαν εκτελέσεις. Τη νύχτα γινόντουσαν οι πυροβολισμοί και μετά επικρατούσε τέτοια ηρεμία που ήταν λες και βρισκόσουν στην έρημο. Και υστέρτα το πρωί έβρισκες κάτι χαρτάκια ότι είχαν σκοτώσει την τάδε που ήταν κομμουνίστρια οι γερμανοί ή οι γκουρραντάδες (έτσι τους έλεγαν αυτούς που συνεργαζόντουσαν με τους γερμανούς).

Μια μέρα κάποιος περαστικός αναγνώρισε τον πεθερό μου και τρομάξαμε όλοι μας για τις προθέσεις του αλλά τελικά αποδείχτηκε άνθρωπος. Ύστερα ήταν και το παιδί μου που είχε περιτομή και του έλεγαν όλοι να προσέχει που θα κατουράει. Κάθε πρωί ο μπαμπάς, ο παππούς και ο αδερφός χαιρετούσαν το παιδί και πήγαιναν στη δουλειά. Η δουλειά ήταν να πηγαίνουν στο Α΄ νεκροταφείο που ήταν κοντά και έμεναν εκεί για να ξαναγουρίσουν το απόγευμα για να μην πει τίποτα το παιδί. Το παιδί είχε φίλια μεγάλη με ένα παιδί που έμενε απέναντι και το έλεγαν Γιώργο και το φώναζαν Μπούλι.

Ο πατέρας μου είχε μαζί με τα αδέρφια του ένα κτήριο ολόκληρο. Το γωνιακό κατάστημα ήταν υποδηματοποιείο. Στο υπόγειο του μαγαζιού υπήρχε ένα ξερό πηγάδι που είχαν βάλει δέρματα, δηλαδή τα είχαν κρύψει εκεί.

Εδώ τον έπιασαν τον μεγάλο αδερφό που είχε ένα υιό και δυο κόρες. Η μια αδερφή σώθηκε από τα στρατόπεδα, η άλλη όταν ήρθαν οι γερμανοί στο σπίτι να τους πάρουν ήταν στο μπάνιο, όποτε όταν του άκουσε πήδηξε από το παραθυράκι του μπάνιου και το έσκασε. Πήγε λοιπόν σε κάτι γειτόνους που είχαν και σχέσεις, αυτοί

στην αρχή την κράτησαν αλλά μετά φοβήθηκαν και τη παρέδωσαν στους γερμανούς. Το αυτοκίνητο που ήρθε και την παρέλαβε πέρασε από το κέντρο. Στο αυτοκίνητο ήταν μόνο ο οδηγός και αυτή. Κάποια στιγμή ο οδηγός σταμάτησε να πάρει τσιγάρα, την είδε λοιπόν κάποιος περαστικός που πέρασε και της έκανε νόημα να κατεβεί. Η μικρή κατέβηκε και έφυγε. Βέβαια δεν ήξερε που να πάει γιατί όλοι ήμασταν κρυμμένοι τότε και ήταν κρυφά τα μέρη που ήμασταν. Στο δρόμο που ήταν την πέτυχε ένας γνωστός του πατέρα μου τη ρώτησε τι έγινε, του εξήγησε και την πήρε αυτός και μπόρεσε κάπως να ειδοποιήσει τον πατέρα μου. Ο πατέρας ήρθε σε επαφή με ένα φίλο του δικηγόρο που ήταν παντρεμένος και έκρυψαν το κορίτσι επί πληρωμή βέβαια. Εκείνη την εποχή σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις για να μην πω σε όλες όταν κάποια οικογένεια χριστιανική σε έκρυβε εσύ αναλάμβανες τα έξοδα του σπιτιού. Εκείνη την εποχή όλα ήταν πανάκριβα. Τα λεφτά αυτά προέρχονταν από αυτά που είχαμε κρύψει. Ο πατέρας μου είχε πολλούς γνωστούς μεταξύ των οποίων και τον υπουργό συγκοινωνιών, αυτά βέβαια πριν κρυφτεί..

Τον δικό μου το υιό τον έλεγαν Αλβέρτο και τον φώναζαν Τάκη. Το θέμα ήταν να μάθουμε στο παιδί ότι δεν το έλεγαν πια Αλβέρτο Μπενβενίστε αλλά Τάκη Βάμβα. Όταν μέναμε στην Καλλιθέα σε αυτό το σπίτι που είχαν φτιάξει οι ελληνοαμερικάνοι, που είχε τέσσερα διαμερίσματα σε ένα από αυτά έμενε ένα ζευγάρι που δεν είχε παιδιά. Γίναμε πολύ φίλοι και η κυρία αγαπούσε πάρα πολύ τον μικρό. Όταν είχε κρύο και δεν είχαμε πάντα τη δυνατότητα να ζεσταίνουμε τα διαμερίσματα, ζεσταίναμε το ένα και μαζευόμασταν όλοι σε αυτό. Αυτή η γυναίκα το φώναζε συχνά να έρθει κάτω, ο μικρός πήγαινε αλλά σύντομα βαριόταν και φώναζε μαμά με φώναξες? με θέλεις? Χωρίς βέβαια να τον έχω φωνάξει. Είχαμε γίνει σαν οικογένεια με αυτούς. Μια μέρα λοιπόν που ήμασταν σπίτι τους τον ρώτησαν το μικρό πως τον λεν και αυτός είπε Τάκη Βάμβα. Αυτοί των ρωτών έναν Αλβέρτο Μπενβενίστε τον ξέρεις και τους απαντάει αυτός πάει αυτός έφυγε. Μετά λοιπόν στο σπίτι με πιάνει και με ρωτάει δε μου λες μαμά όταν γυρίσουμε στο άλλο σπίτι θα ξαναγυρίσει ο Αλβέρτος? Ο πατέρας του ανδρός μου ήταν χρυσοχόος και ρολογάς στην Καβάλα. Είχε λοιπόν κάτι εργαλεία που του άρεσαν παρά πολύ του μικρού και είχε ρωτήσει τον παππού του παππού να του τα χαρίσει. Μια μέρα

λοιπόν τον ρωτάει ο μικρός παππού τι είναι ο θεός και του λέει ο παππούς. Ο θεός είναι ο πατέρας όλων μας. Και του παππού? Λέει ο μικρός. Και του παππού του απαντάει. Το σκέφτεται λίγο ο μικρός και λέει "τότε όταν πεθάνει ο θεός θα γίνω εγώ θεός.

Το σπίτι στο Παγκράτι ανήκε σε ένα φιστικά. Έμπαινες μέσα και ήταν ας πούμε η τραπεζαρία και είχαμε τα έπιπλα αυτά που βλέπεις τώρα. Στο σπίτι στην Καλλιθέα είχαμε παρά πολλές ευκολίες όπως γκάζι για να ζεσταίνεται το νερό στο μπάνιο που για μένα που είχα το μωρό με διευκόλυνε πάρα πολύ και μετά πήγαμε στο Παγκράτι όπου η κουζίνα είχε ένα πάγκο και η τουαλέτα ήταν ένα μικρό τετράγωνο δωματιάκι που είχε μόνο τη λεκάνη και δεν είχε πόρτα παρά μόνο μια κουρτίνα. Εκεί περάσαμε πολύ δύσκολες στιγμές. Απέναντι μας μέναμε δυο αδέρφια εβραίοι. Ο ένας εκ των δύο σαν δουλεία δίδασκε γαλλικά αλλά είχε χάσει όλα τα χαρτιά του. Μεταξύ αυτών και το απολυτήριο από το λισε φρανσε. Σε αυτό λοιπόν τον βοήθησε ο άντρας που με κάποιο τρόπο βρήκε κάποια στοιχεία ότι το παιδί είχε τελειώσει το λισε φρανσε και μπόρεσε να το αποδείξει στη γαλλική πρεσβεία και να πάρει την άδεια διδασκαλίας.

Εκείνη την περίοδο υπήρχε το φοβερό χωνί για τις ανακοινώσεις. Μια μέρα λοιπόν καλούν τους άνδρες της περιοχής τάδε με τάδε ηλικία να παρουσιαστούν σε ένα μέρος που το έλεγαν το καφενείο της χήρας.

Το σπίτι που μέναμε είχε δύο δωμάτια ένα της πεθεράς μου και του κουνιάδου μου και το άλλο που μέναμε εμείς με το παιδί.

Εν τω μεταξύ ο άνδρας μου είχε κάποια χρήματα επάνω και δεν ήξερε αν έπρεπε να τα πάρει μαζί του, εν τω μεταξύ η γειτονιά ήταν φτωχογειτονιά. Και ήταν και αυτοί οι μασκοφόροι που ήταν οι καταδότες και δεν ήξερες ποτέ ποιον θα καταδώσουν. Οι άνδρες έφυγαν λοιπόν και εγώ πήρα την πεθερά μου η οποία δεν μιλούσε καθόλου ελληνικά και την έβαλα στο κρεβάτι και της είπα εσύ δε μιλάς καθόλου, δε θα κουνηθείς. Αυτή δε θυμόταν καθόλου ονόματα και έβαζε το υιό μου που ήταν μικρός, τότε τριών χρονών να της θυμίζει τα ονόματα. Απέναντι εν τω μεταξύ από το σπίτι ήταν στημένο το εκτελεστήριο. Κάποια φόρα πέρασε τρέχοντας ένα παλικάρι που είχε αργήσει να παρουσιαστεί. Τον σταματάν λοιπόν και του λεν "που ήσουν εσύ και άργησες? έγγραφες στους τοίχους" και μπαμ μπαμ

πάρε τον κάτω. Δεν υπήρχε δεύτερη κουβέντα η ζωή ήταν τίποτα. Το παιδί μου καθόταν στο παραθύρι και τα έβλεπε αυτά τα πράματα. Εκείνη τη μέρα λοιπόν έρχεται ένας αξιωματικός και με το που μπαίνει λέει "που τα έχετε τα όπλα?" Λέω "δεν έχουμε όπλα κοιτάξτε οπού θέλετε". Βλέπει λοιπόν μπροστά του τον μπουφέ αυτόν που έχω και τώρα στο σαλόνι και μέσα είδε γυαλικά και διάφορα πράματα που δε μπορούμε να πούμε ότι ήταν της περιοχής. Δε βρίσκει τίποτα και με ρωτάει "από που είσαι εσύ?" "Από την Καβάλα" του λέω. "Α! από την Καβάλα, τον Γιάννη τον τάδε τον ξέρεις?" Εγώ μόνο τέτοια μπλεξίματα δεν ήθελα, οπότε αντί να του απαντήσω τον ρωτώ "εσείς την ξέρετε την Καβάλα?" "Βέβαια, υπηρετήσα τόσα χρόνια εκεί πέρα". Λοιπόν του λέω εγώ "κοιτάξτε να δείτε ο πατέρας μου ήταν πολύ φτωχός και πουλούσε ρούχα στην παραλία για να μας ζει". Μέσα μου έλεγα που είσαι πατέρα να με ακούσεις τι λέω για σένα .

Όταν ήρθαμε στην Αθήνα ο πατέρας μου βέβαια δεν κάθισε στα αυγά του. Είχε πάρει ένα μαγαζί στη στοά Νικολούδη και εκεί είχε το εμπόρευμα του που είχε φέρει από τη Θεσσαλονίκη και είχε και έναν πολύ έμπιστο αρχιλογιστή που τον είχε αφήσει στο πόδι στη Θεσσαλονίκη. Στην αρχή στην Αθήνα τη διοίκηση την είχαν οι Ιταλοί και εμείς οι εβραίοι δεν είχαμε διαφορετική μεταχείριση από του χριστιανούς. Ξαφνικά μια μέρα ο ιδιοκτήτης του καταστήματος αποφάσισε ότι το θέλει και αναγκάστηκε ο πατέρας μου άρον άρον να φύγει και πήγε στην Αθηνάς. Εκεί το κατάστημα το είχε με ένα συνεταιίρο και μάλιστα στο όνομα του άλλου προκειμένου να μην φαίνεται το όνομά του. Ο μπαμπάς είχε φέρει στο Κομφετ μια ράφτρα από την Αθήνα που ήταν πολύ καλή. Όμως οι εβραίες στη Θεσσαλονίκη ήταν συνηθισμένες να πάνε στη τάδε ράφτρα που ήταν γνωστή και δεν ψώνιζαν από μας, οι περισσότερες ήταν χριστιανές. Ήρθαν λοιπόν στο μαγαζί του στην Αθήνα χωρίς να ξέρουν βέβαια ότι ήταν εβραϊκό αφού το όνομα ήταν χριστιανικό. Έλεγαν λοιπόν "κοιτά τη ωραία ρούχα", "Αθήνα" παιδάκι απαντούσε η άλλη, αυτές μιλούσαν ιουδοισπανικά. Ο πατέρας μου δε μιλούσε, όταν πια αγόρασαν κάτι τους είπε "το είχατε στη Θεσσαλονίκη και δεν το παίρνατε έπρεπε να έρθετε στην Αθήνα για να το πάρετε.

. Αργότερα επιτάξανε το μαγαζί και άνοιξε με κάποιο χριστιανό μαγαζί σε έναν ποιο εμπορικό δρόμο που τώρα δε θυμάμαι το όνομα του. Όταν τα πράματα

αγρίεψαν έκρουσε στο όνομα ενός φίλου του εμπόρευμα στις γενικές αποθήκες του κράτους. Έπαιρνε λοιπόν ενίοτε ο πατέρας μου από εκεί εμπόρευμα και το προμήθευε. Κάποια στιγμή κάποιος παλιάνθρωπος τους πήρε χαμπάρι με αποτέλεσμα το εμπόρευμα να πέσει στα χέρια των γερμανών και ο χριστιανός να μπει φυλακή. Το εμπόρευμα δε, πουλήθηκε σε κάποιους που είναι ακόμα και σήμερα φίρμες στην αγορά, ενώ ο πατέρας μου μετά το τέλος του πολέμου έβλεπε στις βιτρίνες αυτών των μαγαζιών εμπορεύματα που ο ίδιος είχε φέρει από τη Γαλλία. Ευτυχώς αυτός ο φίλος του πατέρα μου αφέθηκε ελεύθερος.

Αυτός ο ιδιαίτερος του υπουργού με τη γυναικά του είχαν σκοπό να μας πάρουν ότι πολύτιμο είχαμε και στο τέλος να μας παραδώσουν στους γερμανούς. Από κει και μετά έπαθα την κάρδια μου. Τι ακριβώς ήταν δεν ξέρω πάντως θυμάμαι πως είχα κατέβει κάτω στη τουαλέτα και μετά δεν μπορούσα να ανέβω με τίποτα και ανέβηκα με τα γόνατα μέχρι το δωμάτιο. Ευτυχώς είχαμε αυτούς τους κάλους τους φίλους από την Καλλιθέα και πήρε ο άνδρας και με πήγε σε έναν γιατρό και αποδείχτηκε ότι ήταν η καρδιά μου. Μου έδωσε κάτι φάρμακα και έκτοτε έχει ξεκινήσει το μαρτύριο μου και έχω κάνει τρεις εγχειρήσεις καρδιάς.

Οι γονείς μου προς το τέλος του πολέμου έμεναν σε ένα σπίτι στα Ιλίσια που το είχε μια γυναίκα στρατηγού που είχε και ένα υιό και δε μπορούσε να τον θρέψει μόνο με τη σύνταξη και εκεί τους βρήκε η απελευθέρωση.

Εγώ εν τω μεταξύ είχα αδυνατίσει παρά πολύ. Μου έδιναν οι γονείς φαί για μένα για να συνέρθω και εγώ το μοίραζα, ώσπου νευρίασαν οι γονείς μου και με πήραν κοντά τους για να συνέλθω.

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

Θυμάμαι τη μέρα της απελευθέρωσης που κατεβηκαμε στο σύνταγμα που μιλούσε ο Παπανδρέου και ήταν οι γυναίκες ντύμενες στρατιωτικά με τα τυφεκία τους και ο λαός από κάτω να φωνάζει λαόκρατία και αυτός βγήκε και ειπέ πιστευομεν και εις την λαοκρατία. \

ΔΕΚΕΜΒΡΙΑΝΑ

Μετά ήρθαν τα Δεκεμβριανά και εκεί υποφέραμε πολύ. Εμείς μέναμε σε λαοκρατούμενη περιοχή και εκεί μαζεύανε τους άνδρες για να μην τους πάρουν

στρατιώτες. Εμείς πια δεν είχαμε τρόφιμα και είχαμε μαζί μας και τον πεθερό και την πεθερά και τον κουνιάδο. Εκείνο τον καιρό μοίραζαν από την κοινότητα πράγματα. Σηκωνόμαστε μια μέρα να πάμε στο θησείο να πάρουμε πράγματα από την κοινότητα με τον κουνιάδο μου, εκεί που είναι η συναγωγή τώρα που τότε είχε αρχίσει να χτίζεται. Στο δρόμο πολλά σπίτια ήταν κατεστραμμένα από τις βόμβες που είχαν πέσει και την ώρα που περπατούσαμε ήρθε μια σφαίρα και πέρασε ανάμεσα μας και σφηνώθηκε στο τοίχο. Έβλεπες παντού πτώματα αλλά εγώ το χαβά μου. Πετύχαμε μάλιστα ένα μανάβη με το γαϊδουράκι του και ήθελα να πάρω λίγα φρούτα, πως δε με σκότωσε ο κουνιάδος μου. Όταν φτάσαμε μπροστά στη συναγωγή είχαν σκοτωθεί κάποιοι που τους πήραν ξώφαλτσα οι σφαίρες. Γυρίσαμε σπίτι δώσαμε τρόφιμα στο πεθερό μου και στην πεθερά μου και ξεκινήσαμε για την Καλλιθέα, να πάμε στους γονείς μου. Στο δρόμο μας σταμάτησε ένα τσογλανάκι που ήταν της αντίστασης και μας έβαλε κάτω γονατιστούς και εμείς τον παρακαλούσαμε να φύγουμε. Προχωρήσαμε τέλος πάντων ώσπου μπλοκαριστήκαμε σε ένα μέρος γιατί ήταν η ώρα του τσαγιού και οι άγγλοι σταματούσαν το οτιδήποτε για να πουν το τσάι τους. Τέλος πάντων φτάσαμε στο σπίτι τους. Αυτοί που είχαν το σπίτι στην Καλλιθέα είχαν μια κότα που τη λέγον μπιρμπίλω και η γυναίκα που ήταν τόσο ευαίσθητη δεν μπορούσε ούτε να διανοιηθεί ότι θα τρώγαμε την κότα. Από την άλλη καταλαβαίνεις ότι κότα εκείνη την εποχή που δεν είχαμε τίποτα να φάμε ...Ο άντρας σε κάποια στιγμή πήγε και την έπνιξε και καθίσαμε και την φάγαμε και η ίδια δεν έβαλε ούτε μπουκιά στο στόμα της.

Πολλές φορές σκέφτομαι αν τα είχαμε κάνει αλλιώς τα πράγματα τι θα είχε γίνει ,για παράδειγμα όταν είχε έρθει εκείνος ο αξιωματικός και αφού με ρώτησε αν ήξερα το Γιάννη από την καβάλα ανέβηκε πάνω πήγε στο δωμάτιο μου. Βρήκε τα λεφτά στη σιφονιέρα, εγώ του έγνεψα να τα πάρει, μου λέει αυτό "κυρία δεν είμαστε κλέφτες και του λέω "όχι βέβαια ποιος είπε τέτοιο πράγμα", το θέμα είναι ότι μετά έστριψε έφυγε από το δωμάτιο δεν πήγε καν στο δωμάτιο της πεθεράς μου και εξαφανίστηκε με τα λεφτά βέβαια. Εγώ είχα τέτοια νεύρα μετά που κάθισα στη ραπτομηχανή για να εκτονωθώ κάπως. Έρχεται εκείνη την ώρα ένα παιδάκι και μου ανακοινώνει πως ο κυρ Γιάννης πήγε στη δουλειά, ποια δουλειά δηλαδή στο

νεκροταφείο πήγε. Ένα άλλο περιστατικό θυμάμαι είναι ότι μέρα ήρθαν οι γερμανοί με ένα μαύρο αυτοκίνητο και σταμάτησαν εκεί απέναντι στο οικόπεδο. Ήταν πολύ μεγάλο το οικόπεδο. Από ένα σπίτι έβγαλαν κάποιους ανθρώπους και τελικά αποδείχτηκε ότι ήταν εβραίοι. Εμείς δεν τους ξέραμε και λέμε "άντε τώρα θα έρθει και η σειρά μας".

Απέναντι από το σπίτι μας έμενε μια γιατρέσα που δούλευε στο ΙΚΑ στον Πειραιά και ήταν κρητικιά. Αυτή ερχόταν αρκετά συχνά να κρυφτεί σε μας, που να ξέρε η κακόμοιρα. Ήταν και παιδίατρος και είχε αρρωστήσει το παιδί και θέλαμε να το δει αλλά φοβόμασταν κιόλας μην πάρει χαμπάρι ότι είχε περιτομή. Τελικά το κοίταξε καλά καλά και δεν κατάλαβε τίποτα. Εγώ της έκανα μαθήματα αγγλικών για να ξεπληρώσω ότι έβλεπε τον υιό μου κι όταν ερχόταν στο σπίτι της δίναμε κάτι να φάει. Όταν τελείωσε ο πόλεμος εγώ έφτιαξα μια ωραία τούρτα και φώναξα ένα παιδάκι να της την πάει. Φαινόταν από το παράθυρο μας το σπίτι. το πως πήγε το παιδάκι και μετά είχαμε μάθημα και πάω εγώ στο μάθημα. "Ρε Ροζακί μου έστειλαν μια τούρτα απίστευτη να θα σου δώσω να δοκιμάσεις". Εν τω μεταξύ εγώ είχα πει στο παιδάκι να της πει ότι η τούρτα είναι από τον κύριο και την κυρία Μπενβενίστε. Την ρωτάω λοιπόν ποιος σου έστειλε την τούρτα και μου λέει "ξέρω εγώ κάτι ξένοι" ούτε που κατάλαβε το όνομα. Της λέω "σου άρεσε"? "Ου"! μου λέει "έχω φάει ήδη τη μισή". Σηκώνομαι εγώ για να παρουσιάσω και της λέω εγώ είμαι η Ρόζα Μπενβενίστε. Αυτή τα έχασε, δεν καταλάβαινε τι ακριβώς γινόταν και να φανταστείς ότι αυτή η γυναίκα ερχόταν κατά τον πόλεμο σπίτι μας για να κρυφτεί. Ήταν πολύ καλή γυναίκα και πολύ φουριόζα και μετά χαθήκαμε δεν ξέρω γιατί.

Γύρισα Θεσσαλονίκη το 1948, η Σάρα ήταν ενός έτους όταν πέθανε ο πατέρας μου.

Ο πατέρας μου γύρισε στη Θεσσαλονίκη για να δει τι είχε γίνει. Όταν τελείωσε ο πόλεμος και ο πατέρας μου πήγε στο Ισραήλ να δει το υιό. Ο πατέρας μου που όπως είπαμε ήταν διορατικός. Είχε έναν ανιψιό που ήταν ο υιός της αδερφής του. Αυτή έμενε χρόνια στην Παλαιστίνη και είχαμε επαφές και αυτός ήταν αρχιτέκτονας. Τότε είχε πάρει ο Πατέρας μου ένα οικόπεδο στη Ρεχάβια που ήταν το αριστοκρατικό μέρος των Ιεροσολύμων. Εν τω μεταξύ όταν τελείωσε ο πόλεμος

είχαν συσσωρευτεί οι φόροι που δεν είχαμε πληρώσει τόσα χρόνια. Ήθελε και ο αδερφός μου να το πουλήσουμε και το κάναμε, βλακωδώς βέβαια γιατί αυτό το οικοπέδο άξιζε παρά πολλά λεφτά. Αλλά ο αδερφός μου ήθελε να επεκτείνει τις δουλειές του και να πάρει ένα διαμέρισμα κι έτσι πήγε ο πατέρας μου και το τακτοποίησε. Και ύστερα επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη όπου πέθανε και πήγα με τη Σάρα που ήταν ενός έτους εν έτι 1948. Πήγαμε με το αεροπλάνο και της είχα πει η πεθερά μου να μου πεις αντίο από ψηλά και αυτή όταν απογειωθήκαμε κοιτούσε από το παράθυρο και έλεγε το χρυσό μου αντίο.

Το σπίτι το είχαν επιτάξει οι γερμανοί και εκεί που ήταν το θερμοκήπιο στον κήπο είχαν βάλει γουρουνία. Στο μαγαζί που το είχαν πάρει οι βούλγαροι οι μηχανές, τα πατζούρια όλα είχαν γίνει φύλο και φτερό. Το μαγαζί ήταν Βενιζέλου 15. Το σπίτι το είχαν πάρει πρόσφυγες και σε κάθε δωμάτιο έμενε και μια οικογένεια. Το μαγαζί είναι εκεί που είναι η Κοδακ Κούνιου σήμερα. Δυστυχώς ο άντρας μου που ήταν καλός και χρυσός από εμπόριο δεν είχε ιδέα παρότι ήταν αρχιλογιστής. Τέλος πάντων η προίκα μου που ήταν λίρες φαγώθηκε στον πόλεμο για να ζήσουμε, το σπίτι στη Θεσσαλονίκη το πουλήσαμε και έγινε πολυκατοικία και το μαγαζί το πουλήσαμε στο Κούνιο. Αυτός είχε ένα μικρό μαγαζάκι ανάμεσα από το δικό μας και του θείου μου.

Εγώ δεν πρέπει να ήμουν εβραία, τόσο δεν ξέρω από εμπόριο και η Σάρα τα ίδια. Όταν είχα τελειώσει το σχολείο και πριν παντρευτώ, με έφερε ο πατέρας να δουλέψω στο μαγαζί. Είχε εμπορεύματα παλιά και καινούρια. Ο πατέρας εν τω μεταξύ έδινε πόνους στους υπάλληλους που πουλούσαν το παλιό εμπόρευμα και αυτοί βεβαία είχαν συμφέρον να πουλήσουν το παλιό εμπόρευμα. Πάω εγώ λοιπόν στο κατάστημα και έρχεται μια κοπέλα που φαινόταν ότι δεν τα είχε πολλά και ήρθε να πάρει ένα ύφασμα. Με φωνάζει εμένα και μου λέει "τι λέτε δεσποινίς μου πάει αυτό;" και της λέω εγώ "όχι αυτό σας πάει καλύτερα" και ο υπάλληλος δίπλα μου να θέλει να με σφάξει και μου λέει "εσένα να είχε το μαγαζί και όχι τον πατέρα σου και πάει θα έκλεινε." "Γιατί;" λέω. Αυτό της πήγαινε και φαινόταν ότι η καημένη δεν τα είχε τα λεφτά να της έλεγα ψέματα. Καταλαβαίνεις ότι δεν ήμουν εγώ για τέτοιες δουλειές Και ύστερα αρραβωνιάστηκα και παντρεύτηκα και έτσι....

Την εποχή που ήμουνα έγκυος είχα φτάσει ότι έτρωγα να το βγάξω και είχα φτάσει σε ένα σημείο να είμαι στο κρεβάτι και να μην μπορώ να σηκωθώ. Είχαμε κάτι κιούπια στην κουζίνα και η μάννα μου τα γέμιζα με διάφορα τουρσιά. Τουρσιά από λάχανο από πιπέριδες, διάφορα... Εγώ δεν έτρωγα τίποτα. Μου φέρνει λοιπόν μια μέρα διάφορα στο κρεβάτι και μου λέει "Ρόζα έχω κάνει και πιπέριδες για δοκίμασε αν έχουν γίνει". Εγώ πιπεριές καυτερές δεν έτρωγα, δεν μου άρεσαν. Έφαγα μια πιπέρισα, δυο και άρχισαν να μου τρέχουν τα δάκρυα. Ποπό πως κάηκα, αλλά ως εκ θαύματος δεν έκανα εμετό και αυτό έγινε το μέγα θέμα. "Τι η Ρόζα έφαγε και δεν έκανε εμετό"? Το θέμα όμως ήταν να ανακαλύψουν τι έφαγε η Ρόζα και δεν έκανε εμετό? Ξέρω εγώ λέει η μαμά κάτι πιπερίτσες τις έδωσα. Αυτό ήταν λοιπόν, μετά από αυτό σταμάτησα τους εμετούς, ενώ πριν από αυτό ο Ρενέ ο άνδρας μου έτρεχε να μου πάρει το πιο ακριβό αυγοτάραχο...Το πρωί σηκωνόμουν και αντί να πιο γάλα έτρωγα πιπερίτσες και έτρεχαν τα δάκρυα...

Εγώ με τον άνδρα μου είχα κατεβεί Αθήνα πριν τον πόλεμο γιατί τον είχαν μεταθέσει από την Κομέρσιαλ που δούλευε. Όταν βούλιαξαν την Έλλη το κράτος άρχισε να φωνάζει τις παλιές κλάσεις για μετεκπαίδευση. Όποτε ο άνδρας μου έφυγε στην Καβάλα και εγώ πήγα με το παιδί στη Θεσνίκη για να είμαι κοντά στους γονείς. Ήταν τον καιρό της εκθέσεως...Από εκεί μάθαμε ότι εισέβαλαν οι ιταλοί και τα μαζέψαμε.

Γιορτές θυμάμαι τις γιορτάζαμε, όχι χριστιανικές γιορτές, το πολύ πολύ πηγαίναμε να επισκεφτούμε κάποιους φίλους μας χριστιανούς, αλλά γιορτάζαμε και εμείς και του Αϊ Γιαννιού όταν ήμασταν κρυμμένοι. Ο άντρας μου λεγόταν Γιάννης Βάμβας και επειδή μέναμε σε μια λαουτζίδικη γειτονιά γιορτάζαμε κι εμείς. Και μάλιστα τον θυμάμαι να λέει "ελατέ παιδιά μια φορά γιορτάζω και εγώ" και εμείς λέγαμε από μέσα μας μακάρι να είναι μόνο μία.

Διακοπές δε συνηθίζαμε να πηγαίνουμε πολύ συχνά. Η μητέρα μου επειδή είχε πρόβλημα με τα αρθρικά πήγαινε κάπου κοντά στη Θεσσαλονίκη που είχε λουτρό. Άσε που βγήκα και μς από αυτό το μέρος. Είχα πάει με τη μαμά και το

βράδυ είχε χορό και είχε ένα διαγωνισμό, σαχλαμάρες δηλαδή, ήθελε το κέντρο να δείξει ευρωπαϊκό προφίλ και χορεύαμε το βράδυ πιο ζευγάρι θα πάρει το βραβείο, ποια θα βγει μιν, ε και εγώ βγήκα μιν...

Στη θεσνίκη ήταν ένα διάστημα που είχε αρχίσει το σιωνιστικό το κίνημα και υπήρχαν οργανώσεις και σύλλογοι όπως το ajj που αυτοί οργάνωναν και χορούς και εκδρομές, ημερήσιες βέβαια γιατί εκείνο τον καιρό οι γονείς μας δε μας άφηναν να μένουμε τα βράδια αλλού. Είχαμε πάει και στις Πρέσπας...

Οι θειες μου πήγαιναν διακοπές που και που και με καλούσαν και εμένα, είχαν πιο μικρά παιδιά και πήγαινα και εγώ για παρέα

ΟΙ ΠΑΡΕΕΣ ΜΟΥ

Τα ξαδέρφια από το μέρος της μητέρας μου ήταν μεγάλα αλλά με εκείνους δεν έβγαινα. Φίλες είχα πολλές και από τότε που ήμουνα στο αμερικανικό και ήταν κυρίως χριστιανές. Ούτε με τη Ρενέ που είχαμε και κάποια συγγένεια γιατί αυτή είχε ένα θείο που ήταν παντρεμένος με μια θεια μου, Ρενε Σαλτιελ λεγοταν η κοπέλα και μετά έγινε Μόλχο. Δεν κάναμε πολύ παρέα γιατί και αυτές ήταν τρεις αδελφές και ήταν συνέχεια μαζί και είχαν και άλλο κύκλο από το λισέ. Εγώ δεν είχα καμία σχέση με το λισέ. Είχα μια συμμαθήτρια, Αντιγόνη την λέγανε και αυτή είχε έξι αδερφές και ο πατέρας τους δούλευε στα διόδια. Μια μέρα που κρύωνε άναψε το μαγκάλι για να ζεσταθεί και δηλητηριάστηκε, πέρασε κάποιος από εκεί αλλά είπε "ωραία λείπει αυτός και δεν θα πληρώσω διόδια" και έφυγε και έτσι αυτός πέθανε. Επειδή ήταν του δήμου αυτός ο σταθμός πήραν μια από τις κόρες να δουλέψει στο δημόσιο. Αυτή είχε ήδη τελειώσει σχολείο πριν έρθει στο Αμερικανικό όπως και οι περισσότερες κοπέλες. Έμενε Παπαφη και κατεβαίναμε στη δική μου τη στάση που ήταν εκεί που σκοτώθηκε ο βασιλιάς, στην Αγια Τριάδα. Εγώ εμένα δίπλα και αυτή κατέβαινε εκεί για να πάει Παπάφη και έτσι είχαμε συνδεθεί. Όταν πέθανε ο πατέρας της εγώ τη λυπήθηκα και την είχα πολύ κοντά μου και ερχόταν στο σπίτι και έμενε και πηγαίναμε σινεμά με τον αδερφό μου και αυτή ήξερε να λέει τα χαρτιά και τον καφέ. Και όταν παντρεύτηκα κάναμε πολύ παρέα. Όταν είχε μάθει ο άντρας μου ότι παίρνει μετάθεση στην Αθηνά είχε έρθει από το σπίτι αλλά εγώ δεν της είχα πει τίποτα. Έρχεται λοιπόν η Αντιγόνη

και μου ρίχνει τα χαρτιά και μου λέει τι συμβαίνει "Ρόζα εδώ βλέπω ταξίδι, ο Δένε θα φύγει ταξίδι"? Όχι λέω εγώ και τα ξαναρίχνει και ξαναβγαίνουν και μου λέει "τι μου λες αυτό το ταξίδι είναι φτασμένο". Εγώ να ξέρεις τα πιστεύω πολύ τα χαρτιά μου έχουν βγει πολλές φορές. Αυτά συνέβησαν λίγο πριν γεννηθεί ο υιός μου. Ε, όταν μου είπε ότι είναι φτασμένο, εγώ βάζω τα κλάματα και της λέω έχει φύγει... Εγώ είχα και άλλες περιπέτειες με τα χαρτιά. Μετά τον πόλεμο όταν ανέβηκα στη Θεσσαλονίκη στο σπίτι μας έμεναν διαφορές οικογένειες. Σε δωμάτιο έμενε μια κρητικιά που δουλειά της ήταν να επιβλέπει τις τουαλέτες στο Κρατικό Θέατρο της Θεσσαλονίκης . Αυτή έλεγε τον καφέ. Εκείνο τον καιρό μια από τις αδερφές της μάνας που είχε κάνει δεύτερο γάμο. Είχε πάρει ένα θείο μου που είχε χηρέψει και αυτός ο θείος μου είχε τρία παιδιά και η θεία μου είχε μόνο μια κόρη. Αυτή ήταν και ισπανίδα υπήκοος και στο πόλεμο είχε πάει σε κάποιο στρατόπεδο και είχε γυρίσει. Η θεία μου έμενε κάπου αλλού με τον θείο μου ο οποίος ήταν καλά στην υγεία του αλλά δεν τα είχε τετρακόσια και έτσι δεν ερχόταν συχνά από το σπίτι. Όταν πέθανε ο πατέρας μου ήρθε κάποιες φορές από το σπίτι και μια φορά χτύπησε η μανά μου το πάτωμα, κατάλαβε αυτή από κάτω και φώναξε "τι θέλετε κυρία Κοέν"? και της απάντησε η μανά μου "έλα πάνω κυρία Καρίνα να μας πεις το καφέ". Ανέβηκε αυτή πράγματι και άρχισε να της λέει ότι "έχεις μια κόρη που μένει μακριά και θα σου στείλει ένα δέμα" και αυτή πράγματι είχε μια κόρη που ζούσε στην Αμερική. Και μετά της λέει ότι "έχεις και έναν άνδρα στο πλάι σου που δεν είναι άρρωστος αλλά σε τρία τέσσερα πάνω θα πεθάνει. Η θεία μου που δεν είχε ιδέα από καφέδες και από τέτοια, τη ρώτησε τι σημαίνουν τα τρία πάνω και αυτή της είπε "να δεν σημαίνουν ούτε χρόνια ούτε μήνες. Τώρα βδομάδες είναι, μέρες... Τέλος πάντων λέει η θεία αλλά τα άλλα που της είπε όλα τα βρήκε. Έφυγε η θεία και καθόμασταν με τη μαμά και λέγαμε κοίτα τι της είπε τώρα. Τέλος πάντων πέρασαν τρεις μέρες και ξαφνικά μαθαίνουμε ότι τα ξημερώματα ο θείος πέθανε και δεν είχε τίποτα έτσι στα καλά καθούμενα και είπαμε όλες "είδες ο καφές". Πώς είναι δυνατό... Γι αυτό σου λέω, εγώ τα πιστεύω. Μια άλλη φορά είχαμε σπίτι τον αδερφό του ανδρός μου που ήταν βέβαια από την Καβάλα και είχε έρθει στη Θεσσαλονίκη για να σπουδάσει και τελικά δε σπούδασε και δούλεψε στο μαγαζί τού πατέρα μου, στο οποίο βεβαία δεν είχαν αφήσει τίποτα όρθιο κατά τον

πόλεμο. Του διαβάζει λοιπόν η κυρά Κατίνα το φλιτζάνι. Αυτός ήταν να παρουσιαστεί να πάει στρατιώτης και του λέει "α! εσύ δεν έχεις ρίζες εδώ. Θα περάσεις θάλασσα και θα πας κάπου και εκεί θα ριζώσεις. Αυτός ήξερε ότι θα παρουσιαστεί στην Αλεξανδρούπολη και αναρωτιόταν "θα μείνω στην Αλεξανδρούπολη? εκεί θα παντρευτώ? εκεί θα κανω παιδιά"? Του φαινόταν πολύ περίεργα αυτά που του έλεγε η κυρία Κατίνα. Βγαίνει λοιπόν μετά από λίγο ένας νόμος που έλεγε ότι όσοι εβραίοι το επιθυμούν μπορούν να πάρουν την ισραηλινή υπηκοότητα, να χάσουν την ελληνική και ως εκ τούτου να απαλλαγούν από τα στρατιωτικά τους καθήκοντα και να μεταναστεύσουν στο Ισραήλ. Έτσι επωφελήθηκε και έφυγε . Τώρα αυτή που το είδε αυτό? Ούτε ο ίδιος δεν το ήξερε, καμιά φορά λες ότι με τις ερωτήσεις μπορεί να βρει μερικά πράγματα αλλά αυτό ή με το θείο μου?

Είχα κοντά στο σπίτι μια αδερφή της μητέρας μου που ο άνδρας της ήταν μας έκανε γερμανικά και ήταν συνεταίρος με το θείο μου. Το σπίτι της μάλιστα ήταν αλλά τούρκα και είχε και χαμάμ...Εμείς στο σπίτι είχαμε μπάνιο ευρωπαϊκό, ζεσταινόταν το νερό και γέμιζε ή μπανιέρα, η μπανιέρα δεν ήταν χτιστή είχε ποδιά, έτσι ήταν τότε. Της μητέρας μου της άρεσε το χαμάμ και με έπαιρνε και πηγαίναμε στη θεία μου. Αυτή η θεία μου ήταν παχιά και είχε πολύ μεγάλα βυζιά. Στον άνδρα της άρεσαν τα πειράγματα και όταν είχα έτσι αρχίσει να φορμάρομαι μου έλεγε "τα λεμόνια μεγαλώνουν"? Εγώ γινόμουνα κόκκινη σαν παπαρούνα. Μου έλεγε και άλλα όπως ότι σε λίγο θα πέσω από τη σκάλα θα γεμίσω αίματα, εννοώντας την περίοδο, αλλά εγώ δεν έπαιρνα χαμπάρι και του έλεγα γιατί να πέσω αφού προσέχω... Αυτή η θεία μου είχε ένα υιό και μια κόρη. Αυτή η κόρη ήταν παντρεμένη και είχε δύο παιδιά, κανείς δεν γύρισε από αυτούς. Ο δε υιός της δεν ήταν παντρεμένος και αυτός έχε βλέψεις σε μένα αλλά εμένα δεν ... και έκανα τη χαζή και μετά πήγε στα στρατόπεδα και αυτός.

Ο θείος μου που είχε το σχολείο ήταν δύο φορές παντρεμένος. Είχε χάσει την πρώτη του γυναίκα από την οποία είχα ένα υιό και μια κόρη. Η κόρη είχε παρά πολύ ωραία φωνή και είχε πάει και στο Παρίσι όπου είχε ηχογραφήσει και είχε ένα όνομα καλλιτεχνικό Ρόζα ντι Φιόρε. Όταν γύρισε έγινε η δασκάλα μου φωνητικής

μουσικής και ήταν και πολύ ωραία. Ο θείος τώρα ξαναπαντρεύτηκε, απέκτησε μια κόρη, η οποία ήταν πολύ καλή κοπέλα αλλά δεν ήταν ωραία, είχε κάποιο πρόβλημα στο λαιμό.

Εγώ όταν αρραβωνιάστηκα τον άνδρα μου έβλεπα ότι όλοι έχουν τρεις γιαγιάδες και στην περίπτωση του άνδρα μου έτσι ήταν. Έτσι έλεγα θα πεθάνω και αυτός θα ξαναπαντρευτεί. Είχα μάλιστα διαλέξει και ποια θα είναι, αλλά αυτά είναι πράγματα του θεού...

Εγώ ήμουν η μόνη κόρη της οικογένειας. Ο πατέρας μου είχε το μαγαζί και συμμετείχε σε διάφορους συλλόγους που έκαναν διάφορους χορούς εκείνη την εποχή για να ενισχύσουν το σύλλογο. Υπήρχε τότε αυτό το πολύ ωραίο ξενοδοχείο στην παραλία το Μεντιτερανε που ήταν το ξενοδοχείο της εποχής. Εγώ είχα ένα ξάδερφο που είχε σπουδάσει στη Γαλλία μηχανικός για μεγάλα έργα όποτε είχε πάρει δώσε με το δημόσιο. Μετά κηρύχτηκε ο πόλεμος και υπηρέτησε ως αξιωματικός. Αυτός είχε ειδικευτεί ως ναρκαλιευτής. Αυτός είχε κάνει και τα σχέδια του σταθμού της Θεσσαλονίκης. Παντρεύτηκε μια αγγλίδα εβραία που είχε έρθει να προσφέρει βοήθεια μετά τον πόλεμο. Αυτοί μετά έφυγαν στην Αγγλία και μάλιστα στην πρώτη εγχείρηση καρδιάς που έκανα στο Λονδίνο μέναμε σπίτι τους. Είχε κάνει μια μελέτη εκείνη την εποχή σε τρισδιάστατη μορφή και δέχτηκε προτάσεις συνεργασίας από Αμερική και από το Ισραήλ. Η γυναίκα του ήταν πολύ σιωνίστρια και άδραξε την ευκαιρία και μετανάστεψαν στο Ισραήλ. Εγώ πήγαινα μαζί του σε χορούς ενόσω ήταν αξιωματικός στο στρατό.

Αυτό το ρολόι (μου δείχνει ένα παλιό επιτραπέζιο ρολόι) μου το χάρισε ο αρχιλογιστής που κρατούσε το μαγαζί στη Θεσσαλονίκη στην αρχή του πολέμου, η Σάρα είναι πολύ συνδεδεμένη με αυτό.

Δεν είχαμε ιδέα τι είχε γίνει στη Θεσσαλονίκη κατά τον πόλεμο και σιγά σιγά αφότου τελείωσε ο πόλεμος μάθαμε τι είχε γίνει και τι είχαν απογίνει συγγενείς και φίλοι. Ίσα ίσα στη διάρκεια του πολέμου είχαμε σκεφτεί να ξανάπαμε πίσω γιατί ερχόντουσαν άνθρωποι από την Καβάλα ας πούμε οι οποίοι σε σύγκριση με μας

που πεινούσανε, περνούσαν καλά. Ο άνδρας μου μάλιστα κάποια στιγμή ήθελε να κάνει και τον έμπορα και ήθελε να πάρει πράγματα να πάει να τα πουλήσει για να φέρουν τρόφιμα. Αλλά κάτι έγινε ούτε που θυμάμαι τι και έμεινε στα αυγά του. Δεν ήταν για εμπόριο ο άνδρας μου.

Στην διάρκεια του εμφυλίου δεν είχαμε καμιά συμμετοχή ήταν ήδη αρκετά βεβαρημένη η θέση μας για μπλέξουμε με αριστερά και δεξιά.

Στο Ισραήλ πήγε τόσο ο αδερφός του άνδρα μου, όσο και ο αδερφός μου. Όταν πέθανε ο πατέρας μου ήρθε η μαμά στην Αθήνα. Εκείνη την εποχή μέναμε στην Καλλιθέα. Εκεί γεννήθηκε και η Σάρα και εκεί πήγε σχολείο. Μετά πήγαμε στην κυψέλη και μέναμε σε ένα σπίτι στην οδό Κυψέλης στο ύψος της πλατείας. Ήταν ένα μεγάλο και ωραίο σπίτι, από κάτω ήταν ένα καφενείο το Ρεξ. Μετά πήγαμε στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας και μέναμε στη Σόνια. Ήταν σε μια πολυκατοικία στο διαμέρισμα ενός φίλου μας. Αυτός έμενε κοντά. Κάτω από εμάς υπήρχε ένα ζαχαροπλαστείο.

Διακοπές είχαμε πάει στην Ελβετία με τα παιδιά μια χρονιά, αλλά δεν ήταν ο άνδρας μου πολύ των διακοπών.

Μετά τον πόλεμο κάναμε φιλίες τόσο με εβραίους όσο και με χριστιανούς. Στην Θεσσαλονίκη είχα δύο φιλενάδες την Αντιγόνη και τη Μαίρη που ήταν γραμματέας στο πανεπιστήμιο και εγώ τη φώναζα Μάγια και την άλλη την Αντιγόνη γιογιόνη. Ήταν πολύ κολλητές μου ερχόντουσαν στο σπίτι. Εβραιοπούλες δεν είχα κολλητές. Μετά τον πόλεμο που μείναμε στην Αθήνα έτσι και αλλιώς η κοινότητα ήταν παρά πολύ μικρή και μέναμε και πολύ μακριά ο ένα από τον άλλο όποτε με χριστιανούς έκανα παρέα. Στο σπίτι που μέναμε όταν πρωτοήρθαμε στην Καλλιθέα είχαμε συνδεθεί πολύ με αυτή την οικογένεια που όπως σου είπα δεν είχαν παιδιά.

Μερικές φορές μιλάμε ακόμα ιουδοισπανικά με τις εβραίες φίλες μου. Έχω μια φίλη που αυτή θέλει πάντα να μιλάμε ιουδοισπανικά και μια άλλη που όταν δεν θέλει να την καταλάβει η κοπέλα που την προσέχει.

Ο άνδρας μου όπως σου είπα δούλευε στην κομέρσιαλ αλλά εκεί τον ξετρούλενε ένας φίλος του να ανοίξουν δουλειές και έτσι έφυγε από την κομέρσιαλ χωρίς να πάρει και αποζημίωση που είχε τόσα χρόνια δουλείας εκεί γιατί έφυγε από δική του πρωτοβουλία. Πήγε τέλος πάντων με αυτόν το φίλο του αλλά αυτός δεν έκανε και πολύ καθαρές δουλειές, ο δικός μου ήταν συνηθισμένος σε πολύ καθαρές δουλειές και κάποια στιγμή τσακώθηκαν και έφυγε. Έφυγε αλλά δεν ήταν άνθρωπος που θα λέγαμε κυνηγούσε τις δουλειές και έτσι κάθισε χωρίς δουλειά ένα χρόνο και τρώγαμε τα έτοιμα. Μετά έγινε συνεταιίρος με ένα μακρινό συγγενή μου σε ένα πρακτορείο ταξιδιών και έβαλε κάποια λεφτά εκεί και του άρεσε η δουλειά. Ο άλλος όμως ο παλιάνθρωπος είχε πλάνο να πάει στην Αμερική και έφυγε και τον άφησε. Ο άνδρας μου δεν ήταν καθόλου του εμπορίου. Αυτός ήθελε να κάνει τη δουλειά του σωστά. Και δυστυχώς χώθηκε μέσα. Ήταν τότες εκείνο τον καιρό η κατάσταση χάλια στην Ελλάδα, λεφτά δεν υπήρχαν, δεν ερχόντουσαν τουρίστες... Ήρθε και η χούντα και θυμάμαι κάποια στιγμή που ερχόντουσαν από τα ξενοδοχεία τα μεγάλα και μας ζητούσαν να τους στείλουμε κανέναν άνθρωπο, ενώ άλλες εποχές παρακαλούσαμε εμείς για ένα δωμάτιο. Εν τω μεταξύ είχε σπάσει το πόδι του και έκανε μια εγχείρηση που απέτυχε και έμεινε παράλυτος. Εγώ συνέχιζα να έχω πρόβλημα με την καρδιά μου και κάθε τόσο με μάζευαν από το δρόμο λιπόθυμη. Εγώ είχα αναλάβει να παραλαμβάνω τους ξένους που ερχόντουσαν να τους παίρνω από τα αεροδρόμια και να τους πηγαίνω στα ξενοδοχεία ...

Η Σάρα είχε περάσει αρχικά φαρμακευτική Θεσσαλονίκη, δεν το περίμενε είχε δηλώσει διάφορες σχολές... Ενθουσιάστηκε που πέρασε και αποφάσισε να πάει. Την ίδια εποχή είχε γεννηθεί στο Παρίσι το δεύτερο εγγόνι και έπρεπε να πάω να βοηθήσω την νύφη μου.

Ο υιός μου τελείωσε εδώ δημοτικό. Εμείς είχαμε σκοπό να πάμε στο Ισραήλ. Υπήρχε ένα σχολείο στο Ισραήλ και το πήγαμε εκεί. Εν τω μεταξύ το καλοκαίρι είχε πάει σε μια κατασκήνωση και σε ένα διαγωνισμό ερωτήσεων θρησκευτικών είχε κερδίσει ένα ταλέδ. Πήγαμε τέλος πάντων στο σχολείο και πήγαμε με τον άνδρα μου στην υπεύθυνη να δείξουμε τα ρούχα του υιού. Βγάζει λοιπόν το ταλέδ και με ρωτάει "μαζεμπ" που σημαίνει τι είναι αυτό. Εγώ τα έχασα καλά λέω δεν ξέρει στο Ισραήλ που είμαστε τι είναι το ταλέδ, έπεσα από τα σύννεφα, δεν μπορούσα να το χωνέψω. Τέλος πάντων της εξήγησα ότι το είχε κερδίσει σε ένα διαγωνισμό, "α καλά" έκανε αυτή και το ξαναέβαλε μέσα, εγώ νόμιζα ότι θα έλεγε μπράβο...Δεν ήταν βέβαια θρησκευτική σχολή αυτή, ήταν γεωργική και μάθαιναν και γλώσσες. Αυτός είχε τελειώσει το δημοτικό εδώ και ήξερε γαλλικά και πολύ λίγα αγγλικά. Εκεί έμαθε τα αγγλικά. η σχολή ήταν στα σύνορα και κάθε λίγο και λιγάκι ερχόντουσαν οι Άραβες και γινόντουσαν και κάποιες σφαγές, και εμείς είχαμε αναστατωθείς...Και δε μπορούσαμε να ησυχάσουμε. Εν τω μεταξύ τους μάθαιναν να κρατάν και όπλο για να υπερασπιστούν του εαυτούς τους. Εμείς λοιπόν αποφασίσαμε να τον φέρουμε πίσω αλλά εν τω μεταξύ είχε χάσει δύο χρονιές ελληνικά, όποτε τον στείλαμε αρχικά σε ένα σχολείο στη Λοζάννη που ήταν για τους πολύ πλούσιους και νόμιζε ότι και ο πατέρας του είχε πετρελαιοπηγές. Ζητούσε συνέχεια λεφτά μια για σκι κτλ. Ύστερα είδαμε ότι δεν τα πάει πολύ καλά και έτσι τον πήγαμε εδώ στο γαλλικό σχολείο και έκανε και ιδιαίτερα και πήρε το μπακαλορεά. Μετά πήγε για σπουδές στη Γαλλία και συγκεκριμένα για να μην τον στείλουμε στο Παρίσι τον στείλαμε στη Κον το 56.

Στο Παρίσι είχε ο άνδρας μου ένα θείο, αδελφό της μητέρα του. Πήγαμε εκεί με τον άνδρα μου και μετά πήγαμε στο Λονδίνο και έκανα τη εγγείρηση.

Ο υιός μου εν τω μεταξύ γνώρισε την κοπελιά του ξετρελάθηκε και είπε σπουδές δε θέλω. Ξαφνικά σταμάτησε να απαντάει στα γράμματα, μόνο λεφτά ζητούσε και ο άντρας μου που με το που έβλεπε δύσκολες καταστάσεις ήταν Ρόζα, αντί να αναλάβει αυτός, με στέλνει να δω τι γίνεται. Πήγα τέλος πάντων δεν τον βρήκα εκεί που έμενε, πήγα στο πανεπιστήμιο, όπου που είπαν ότι έχει μέρες να

εμφανιστεί, με πήραν τα κλάματα εμένα, γύρισα στο ξενοδοχείο. Και κάποια στιγμή μέσω κάποιου φίλου του τον βρήκα και έμαθα ότι ήταν άρρωστος και τον είχαν περιθάλλει οι γονείς της κοπέλας και τον ειδοποιώ. Μου λέει ότι σώνει και καλά θέλει να την παντρευτεί, τον ρωτούσα "πως τα ζήσετε", μου έλεγε "μην ανησυχείς έχω βρει τον τρόπο, θα πάμε σε μια από τις αποικίες τις γαλλικές και με το μπακαλορεά που έχω θα γίνω μονιτερ". Αυτή είχε κάνει την εμπορική σχολή και είχε γίνει λογίστρια. Εγώ βέβαια το τι τράβηξα δε σου λέω. Έναν άνδρα έχουμε στην οικογένεια, αλλά αναγκάστηκα να πω το ναι. Νύχτες ολόκληρες να κλαίω... την γνώρισα τελικά, και τους γονείς της και είπα παντρευτείτε και δείτε τι θα κάνετε..

Ο άντρας μου είχε σπάσει το πόδι του μια φορά και νοσηλεύτηκε σε ένα νοσοκομείο ενός εβραίου. Κόεν λεγόταν και έκανε φυσικοθεραπεία και έγινε καλά. Το ξαναέσπασε όμως. Ένα πολύ βροχερό πρωί τηλεφώνησε ένας υπάλληλος του μαγαζιού ότι ένας από τους πελάτες μας ήθελε να πάρει ένα πολύπλοκο εισιτήριο που ήταν για πολλαπλούς προορισμούς και αυτός δεν ήξερε να το κάνει. Σηκώθηκε πρωί πρωί ο άνδρας μου με πολύ βροχή να πάει. Εκείνη την εποχή εγώ ετοιμαζόμουν τότε να πάω στο Ισραήλ. Κάποια στιγμή με περνούν τηλέφωνο ότι ο σύζυγος είναι στο ΙΚΑ τραυματίας. Όπως κατέβαινε την Αλεξάνδρας και διέσχιζε τη Μουστοξύδη, στη γωνία του δρόμου ερχόταν φουριόζικο ένα λεωφορείο του Στράτου που το οδηγούσε ένας φαντάρος και τον χτυπάει και τον αφήνει στον τόπο. Τόσο του έκοβε του ανδρός μου και αντί να τον χώσει μέσα γιατί αυτός έφταιγε που τον χτύπησε. Είπε απλά κακιά η ώρα δεν φταίει το παιδί. Χειρίστηκαν την υπόθεση λάθος και οι δικηγόροι... την δεύτερη φορά είχε πάθει σοβαρή μόλυνση και μας πρόσφερε η ολυμπιακή να τον μεταφέρει. Ο άνδρας μου συνεργαζόταν μαζί της λόγω του πρακτορείου. Έφτιαξε ένα κρεβάτι και πήγαμε στο Ισραήλ όπου μια εβραϊκή οργάνωση πλήρωσε τα έξοδα της νοσηλείας αλλά η μόλυνση προχωρούσε και αναγκάστηκαν να του κόψουν το πόδι και... ώσπου πέθανε.

Τώρα πλέον πηγαίνω τρεις φορές τη εβδομάδα στο μουσείο. Τρίτη, πέμπτη και Κυριακή. Μαγειρεύω εγώ όχι η κοπέλα που με βοηθάει. Δεν φτιάχνω κάτι αμιγώς εβραϊκό αλλά φτιάχνω αυτή την πίτα με τις μελιτζάνες που είναι με τυρί... Παίζω σκραμπλ με τη Ζακλίν. Αυτή είναι ειδική περίπτωση. Είναι από ένα χωριό στη Γαλλία που είναι στα σύνορα με την Γερμανία. Αυτή παντρεύτηκε έναν παιδικό φίλο του ανδρός μου. Τον Μορις Ινκρα. Έκαναν πολύ παρέα πήγαν και στο λισε φρανσε μαζί και όταν αρραβωνιαστήκαμε τον γνώρισα. Και όταν έγινε ο πόλεμος πιάστηκε αιχμάλωτος. Όταν έπεσε ο Μουσολίνι πήγαν στην Ελβετία με τους συντρόφους του και εκεί ως αιχμαλώτους πολέμου τους είχαν τα πακέτα από τον ερυθρό σταυρό και αυτός ήταν από τους ελάχιστους στρατιώτες που ήξερε γαλλικά. Τον έστειλαν να πάρει τα πακέτα και μαζί με τα πακέτα πήρε και τη νύφη. Αυτός δεν ήταν πολύ θρησκος αλλά της είπε ότι "για να σε παντρευτώ πρέπει να γίνεις εβραία". Αυτή συμφώνησε και πήγαν στο ραβίνο της Γενεύης. Του λέει λοιπόν ότι εγώ είμαι εβραίος και η κοπέλα είναι χριστιανή και θέλω να την κανείς εβραία για να την παντρευτώ. "Τι"? λέει αυτός. "Άκουσε να δεις εγώ έχω τρεις κόρες διάλεξε ποια θες και παντρέψου την". Αυτός όμως αυτήν ήθελε και έτσι πήγαν σε άλλη πόλη δε θυμάμαι που για να δεχθεί ο ραβίνος να της κάνει μαθήματα για να γίνει εβραία. Έτσι αυτή ξέρει καλύτερα από εμένα τη θρησκεία γιατί έδωσε και εξετάσεις. Όταν ήρθαν στην Ελλάδα ήρθαν σπίτι μας στην Αθηνά. Άφησε τη γυναίκα του σε μας και έτσι εμείς ήμασταν οι πρώτοι άνθρωποι που γνώρισε και πήγε στη Θεσσαλονίκη να μάθει τι απέγινε με την περιούσια του. Όταν πήγε στη Θεσσαλονίκη χτύπησε σε μια γειτόνισσα και αυτή με το που άνοιξε την πόρτα και τον είδε την ξανάκλεισε αμέσως. Εν τω μεταξύ το μάτι του είδε δικά του έπιπλα και πρόλαβε και έβαλε το πόδι για να μην μπορέσει να κλείσει την πόρτα. Του λέει αυτή "τι θες εσύ τώρα, πως και δεν σε έκαναν και εσένα σαπούνη οι γερμανοί και έρχεσαι να μας ζητήσεις τι, δεν έχω τίποτα". Αυτός το άκουσε αυτό και τα έχασε και έφυγε. Κατέβηκε σε άσχημη κατάσταση κλαίγοντας. Και όπως έφευγε ακούει μια φωνή, κάποιον να του λέει "ψιτ ψιτ" και πήγε προς το μέρος. Εκεί ήταν μια πόρνη που έμενε στο υπόγειο. Του λέει παλικάρη εσύ δεν έμενες σε αυτό το σπίτι? Ναι λέει αυτός και του βγάζει και του δίνει μια τσαγιέρα με το φλιτζάνι. Αυτά τα έχουμε στο μουσείο τώρα. Σε αυτές τις περιπτώσεις βλέπεις το

ποιον του καθενός. Έτσι κάναμε πολύ παρέα από την πρώτη στιγμή. Μετά χαθήκαμε για κάποιο διάστημα. Είχαμε εμείς τα διάφορα προβλήματα. Είχε και αυτή κάποια προβλήματα. Ύστερα πέθανε ο άνδρας μου, ύστερα ο δικός της...